

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ФІЛОЛОГІЇ ТА МАСОВИХ КОМУНІКАЦІЙ
КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ

До захисту допустити:

зав. кафедри

«___» _____ 2020 р.

Кваліфікаційна робота

за освітнім ступенем «Магістр» на тему:

«Вивчення творчості Галини Пагутяк у загальноосвітній школі»

Студентки факультету філології
та масових комунікацій
спеціальності «014 Середня освіта»
спеціалізації «014.01 Українська мова і література»
ОПП: «Середня освіта. Українська мова і література»
освітнього ступеня «Магістр»
Слюсаренко Світлани Валентинівни
Науковий керівник:
Романенко Лідія Валеріївна
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української філології
Рецензент:
Сидоренко О.М.,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри мовних та гуманітарних
дисциплін № 3 Донецького національного
медичного університету

Кваліфікаційна робота захищена
з оцінкою _____
Секретар ЕК _____
«___» _____ 2020 р.

Маріуполь – 2020

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ I. Особливості формування української постмодерної літератури.....	7
1.1. Специфіка літературного процесу. Перехід з модерну до постмодерну.....	7
1.2. Творчість Г. Пагутяк в контексті сучасної літератури.....	11
Висновки до I розділу.....	16
РОЗДІЛ II. Застосування сучасних технологій під час вивчення літератури.....	17
2.1. Інноваційні технології як прогресивне явище в освітній системі.....	17
2.2. Інновації у викладанні літератури.....	24
Висновки до II розділу.....	35
РОЗДІЛ III. Інноваційні технології у вивченні програмових творів Галини Пагутяк.....	37
3.1. Застосування інноваційних технологій у вивченні творів Галини Пагутяк у 6 класі.....	40
3.2. Застосування інноваційних технологій у вивченні творів Галини Пагутяк у 8 класі.....	50
3.3. Застосування інноваційних технологій у вивченні творів Галини Пагутяк у 11 класі.....	60
Висновки до III розділу.....	77
ВИСНОВКИ.....	78
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	81

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Сучасні дослідження української літератури посилюють інтерес до її вивчення, як класичних зразків, так і творів сучасних митців слова. Вони проходять жорсткий відбір у читача за своєю актуальністю. Сучасні письменники у своїх творах спілкуються з читачем так званою «сучасною мовою», порушуючи злободенні теми. Розуміння цих підходів теж має свою специфіку. Сучасні образи, суспільство, морально-етичні відносини серед молоді – усе це визначає естетичну цінність твору.

На сучасному етапі розвитку літературознавства терміново необхідно освоювати інноваційні технології в освітній системі, оскільки його еволюція вимагає заповнення прогалин у різних його галузях. За допомогою інноваційних методів навчання читач з легкістю зрозуміє філософські істини, зосереджені у творчості Галини Пагутяк, яка наразі є малодослідженою.

Сьогодні її твори набувають значної популярності, навіть ті, що були написані у 80-х та 90-х роках минулого століття. На той час вони були незрозумілі читачу, а отже, і не цікаві. А зараз її творчість набуває «нового звучання». По суті, письменниця пропонує читачеві систему образів через власне розуміння гармонійних, ідеальних для людини морально-етичних відносин.

Мета: за допомогою інноваційних методів і технологій дослідити твори Галини Пагутяк, передбачені шкільною програмою з літератури.

Поставлена мета передбачає розв'язання таких **завдань:**

- визначити необхідність використання інноваційних технологій у вивченні літератури у школі;
- обґрунтувати вибір інноваційних методів дослідження;
- виявити сутність поняття інновація у методиці викладання літератури;
- дослідити ефективність застосування інноваційних технологій у вивченні творів Галини Пагутяк;

- узагальнити результати дослідження.

Об'єктом дослідження є такі твори: роман-казка «Королівство» та «Книгоноші з Королівства», «Писар Східних воріт Притулку», «Писар Західних воріт Притулку», «Потрапити в сад» тощо.

Предмет дослідження – застосування інноваційних технологій в освітньому процесі, а саме під час вивчення творів Галини Пагутяк за програмою в шостому, восьмому та одинадцятому класах.

Основні методи дослідження: **словесний метод** – розповідь-пояснення; **описовий метод** (опис особливостей при вивченні інноваційного методу навчання); **науковий метод** (використання наукових методів) та **зіставний метод** (сукупність прийомів дослідження й опису через порівняння).

Теоретико-методологічну базу дослідження склали праці українських і зарубіжних науковців з проблем естетики словесної творчості, загальної методології та методології літературознавчого пізнання, герменевтики, семіотики, історичної та теоретичної поетики, аналізу художнього тексту, інтерпретація літературного твору, а саме: Л. Момот, М. Поташнік, І. Якиманська, В. Паламарчук, А. Хуторським, В. Андрущенко, В. Бикова, Б. Гершунського, С. Гончаренка, А. Гуржія, І. Зязюна, В. Кременя, В. Лугового, Н. Ничкало, С. Сисоєвої та ін. [42].

Досягнення поставленої мети здійснювалося у відношенні до історичного, цілісно-системного, формально-змістовного, феноменологічного, герменевтичного, структурально-семіотичного, суб'єктного дослідницьких підходів у працях таких українських дослідників, як М. М. Гіршман, М. О. Зубрицька, І. В. Козлик, З. Б. Лановик, М. Б. Лановик, С. М. Луцак, М. К. Наєнко, В. Л. Удалов, О. В. Червінська, Н. М. Шляхова та ін. [5].

Литвиненко Є. А. та Рибальський В. І. вирізняють сім основних методів активного навчання: ділова гра, розігрування ролей, аналіз конкретних ситуацій, активне програмоване навчання, ігрове проектування і стажування. В. Я. Ляудіс пропонує виділити серед сучасних активних методів навчання три

групи, які використовуються «з метою спрямованого формування різних видів пізнавальної діяльності та форм мислення» [45].

Ними є такі: методи програмованого навчання, методи проблемного навчання, методи інтерактивного (комунікативного) навчання. В. Я. Лядіус також наголошує, що кожний з методів виникав як «спроба подолання обмеженості традиційних методів навчання, а також і тих обмежень, які породжувалися активним методом» [4, с.175].

Новизна: звернення до творчості Г. Пагутяк вперше стає предметом комплексного аналізу в розрізі її жанрово-стильових особливостей, а також дослідження є першою спробою висвітлення специфіки творів авторки в контексті їх впровадження в освітній процес, а також інноваційні методи їх вивчення.

Практичне значення полягає в тому, що результати проведеного дослідження сприятимуть подальшій розробці окреслених проблем, можуть бути використані у процесі поглибленого вивчення творчості Г. Пагутяк під час роботи в освітній системі, а також при розробці навчальних посібників і підручників, написанні курсових і кваліфікаційних робіт.

Апробація матеріалів. Результати дослідження апробовано під час участі в конференціях різних рівнів та підтверджено публікаціями: «Застосування ігрових технологій під час вивчення роману Г. Пагутяк «Книгоноші з Королівства» (VIII Міжнародна науково-практична конференція «SCIENTIFIC ACHIEVEMENTS OF MODERN SOCIETY» 1-3 квітня 2020 р., Ліверпуль, Великобританія); «Застосування інноваційних технологій під час вивчення роману Г. Пагутяк «Писар Східних воріт Притулку» (Маріупольський державний університет, Центр польської культури МДУ, Кафедра слов'янської філології та перекладу, Кафедра української філології. Міжнародна, Інтернет-конференція для молодих учених «Сучасні славістичні студії: основні напрями та перспективи досліджень», 18-29 травня 2020 р.); «Застосування інтерактивного навчання під час вивчення роману Г. Пагутяк

«Гірки землі» (Щорічна студентська конференція «Декада студентської науки» (Маріупольський державний університет, березень 2021 року, МДУ).

Структура роботи. Робота складається зі вступу, 3-х розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (53 позиції). Загальний обсяг роботи – 85 сторінок, із них 80 – основного тексту.

РОЗДІЛ І

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ПОСТМОДЕРНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1.1. Специфіка літературного процесу. Перехід з модерну до постмодерну

Відомо, що всі види мистецтва реалізуються в образах (музичних, художніх, театральних), які завдяки своїй оригінальності, передають кожний по своєму внутрішній світ особистості. Рисою художньої літератури є універсальність та багатогранність у моделюванні конкретно уявлених образів. Вона охоплює всі сфери життя.

Знайомлячись із кращими здобутками великих майстрів: Лесі Українки («Лісова пісня», «Думи і мрії»), Івана Франка («Захар Беркут», «Украдене щастя»), Михайла Коцюбинського («Для загального добра», «Дорогою ціною»), Ольги Кобилянської («Аристократка», «Земля»), ми бачимо неперевершені класичні літературні здобутки.

Складним періодом для української літератури стали 20-30-ті роки ХХ століття. Творча палітра вражає унікальним гроном яскравих талантів: П. Тичина, В. Сосюра, М. Хвильовий, В. Підмогильний, М. Куліш, М. Рильський, Є. Плужник, Г. Косинка, М. Семенко, Ю. Яновський, Тодось Осьмачка, М. Бажан та ін. Але умови, в яких доводилося працювати авторам, були складними і подекуди небезпечними навіть для життя митця.

Привертає увагу розмаїття стильових течій у той період – революційний романтизм, неоромантизм, неореалізм, необароко, «неокласика», імпресіонізм, експресіонізм тощо. Працюють багато різних літературних угруповань-«Плуг», «Гарт», «Аспанфут», ВАПЛІТЕ, МАРС, ВУСПП та ін. Це давало підстави вважати 20-ті рр. «ренесансними». Також йдеться і про відродження української літератури. Письменники ставили собі за мету писати справжню літературу за високими естетичними критеріями, але панував неприпустимий для творчості партійно-адміністративний стиль, який знищував усе художнє, перетворював письменників з духовними цінностями

у «вульгарного цеховика», зведеного до рівня «лікбезу». Таким було втручання компартії в літературний процес.

Світ розчахнувся, як писав М. Рильський, «на «так» і «ні» – на біле і червоне» [34], зумовивши болісне роздвоєння людської душі. Неприхована правда промовляла у творах «Я (Романтика)» М. Хвильового, «Смерть» Б. Антоненка-Давидовича, «Третя революція» В. Підмогильного, у збірках «Дні» Є. Плужника, «На пожарищі» Д. Фальківського, митці з острахом спостерігали, по кому пройдеться лавина громадянської війни, спровокованої більшовиками. Завдяки своїм вірним синам література зберегла свою віру в духовні цінності.

Період 80-х ХХ століття років стає «застійним» для літературного життя. Майже на два десятиліття залишалися припадати пилом на полицях книги В. Кордуна «Славія» (1987), «Кущ вогню» (1990); М. Воробйова «Пригадай на дорогу мені» (1986), «Ожина обрію» (1988), «Прогулянка одинцем» (1990), тому що це період скутості творчої думки. Література стикається з такими проблемами жанру, як заангажованість, невиразність драматично-трагедійних аспектів, поверхневий філософсько-психологічний аналіз.

Книговидавничий процес у 80-х роках розділився на три основні періоди: початок періоду – бурхливий розвиток літературної галузі, впровадження нових жанрів, створення перших видавництв для дітей та впровадження нових періодичних видань для найменшої читацької аудиторії; середина періоду – ідеологізація літератури для дітей, установка на викорінення національної свідомості, фізичне винищення національної, культурної еліти України; кінець періоду – економічний занепад видавничої діяльності, що спричинив літературний спад і неефективність галузі та зумовив наплив на інтелектуальний ринок іноземних літературних цінностей [5].

Кінець ХХ століття ознаменувалося важливою подією – Україна проголосила свою незалежність. Почалось становлення демократичної суверенної європейської держави. Це неодмінно вплинуло на активізацію літературного процесу: відбувався інтенсивний пошук нових жанрів, образів,

нових способів моделювання й зображення дійсності. Це покоління літераторів прагнуло донести мистецтво слова до читача у новому вигляді, без політики, без ідеологічних та державних втручань, зробити його естетично самодостатнім. Нова генерація письменників зажадала підняти українську націю з підрядної ролі в історії, розкрити її духовні цінності, які протягом багатьох століть приховувала імперська ідеологія [47].

Саме через художній образ письменники намагаються донести до читача авторський задум з відтворенням дійсності, ніби викликаючи читача на діалог, висловлюючи свою позицію, свій погляд на світ.

В Україні, літературний процес кінця XIX-XX ст. умовно поділяють на два етапи: епоха модернізму (кінець XIX ст. – перша половина й середина XX ст.) та епоха – постмодернізму (80-90 ті роки XX ст. - поч. XXI ст.).

«Характерною рисою сучасного літературознавства є те, що постмодерний критичний дискурс розпочав ретроспективний перегляд української літератури кінця XIX - початку XX ст., коли чітко проявилися феміністичні тенденції. Їх виникнення в нашій літературній традиції було обумовлено зневірою в старі ідеали, руйнацією ієрархічної системи цінностей патріархального устрою, в якому жінці відводилася пасивно-другорядна роль. В цей час певного літературного «розгардіяжу», українське жіноцтво почало «випробування» своєї літературної вправності у розхитуванні «запліснявілих» патріархальних устроїв» [17].

На зміну модернізму прийшов постмодернізм.

Література постмодернізму – термін, який має характерні риси літератури другої половини XX століття (фрагментарність, іронія, чорний гумор тощо), а також реакцію на ідеї Просвітництва, властиві модерній літературі.

Постмодернізм в літературі, як і постмодернізм загалом, важко піддається визначенню – немає однозначної думки щодо точних ознак феномена, його меж і значущості. Комбінуються теми та жанри, які раніше вважалися нейприйнятними для літератури.

Український постмодерний напрямок зібрав у своєму колі цікавих авторів: О. Забужко «Польові дослідження українського сексу», «Казка про калинову сопілку», «Інопланетянка»; Є. Кононенко «Без мужика», Л. Дереш «Покоління ящірки»; Р. Федорів «Знак кіммерійця»; В. Яворівський «Марія з полином у кінці століття»; Ю. Андрухович «Рекреації», «Московіада». Усі ці письменники – дуже яскраві особистості, темпераменті у своїй творчості. Для сучасної молоді, вони дійсно стали новими кумирами.

Було знищено штучну «ідеологічну завісу» щодо розвитку української літератури на материковій Україні й у діаспорі – літературний процес почав розвиватися повнокровно, єдиним річищем, творячи національно самобутнє мистецтво. «Постмодерний дискурс з'явився в кінці 80-90-х років і має такі характерні ознаки: відкритість, гра, художній твір як відверта гра цитатами. Існують окремі дискурси, пов'язані з іменами В. Шевчука, Е. Андієвської, О. Забужко і Ю. Винничука, неомодерний дискурс поетів «Київської школи»» [47].

Довгий шлях пройшла українська література, щоб закріпитися в європейському літературному просторі. Але це сталося ще і завдяки активному залученню до мистецтва слова українського жіноцтва.

Сучасна українська «жіноча література» – це не просто твори, написані жінками, це особливий погляд через призму жіночої психології, жіночого світосприйняття.

Для української літератури вибух жіночого письма стався в 1990-х роках: жінки нарешті змогли подарувати читачу свої роботи у прозі та світоглядні ідеї в літературі. Сучасна жіноча проза представлена творами яскравих і оригінальних авторок – О. Забужко, С. Павличко, Г. Пагутяк, М. Матіос.

Саме тоді почалися розмови про гендерні дослідження і фемінність у творчості Галини Пагутяк. Постмодерна стилістика Г. Пагутяк глибоко пронизана міфопоетичною українською символікою з архетипами подорожі, пошуку, загубленості, матері, дитини. Роман «Смітник Господа нашого» базується на міфологічній семантиці українського первосвіту – Казки,

Легенди, Колискової. Поки є пошук, до тих пір втрата не є остаточною, тому «подорож не повинна закінчитися» [12, с.37].

1.2. Творчість Г. Пагутяк в контексті сучасної літератури

Український постмодерний напрямок зібрав у своєму колі цікавих авторів, серед яких є така малодосліджена, таємнича особистість, як Галина Пагутяк.

Давній український рід Г. Пагутяк шанував рідну мову. Містичності образу письменниці додає історія її родоводу. Дослідження історичних джерел виявило, що авторка є нащадком прадавнього роду Басарабів, з якого походить і граф Дракула. Можливо це певною мірою позначилося на містицизмі та філософічності й творчості.

Галина Пагутяк письменниця нових вимірів, нових підходів. Вона не боїться порушувати нові естетичні проблеми, а головне творить нові художні образи-персонажі в українській літературі. До основних рис творчості Г. Пагутяк зараховують символізм, інтелектуальність художнього світу та філософські істини.

Письменниця увійшла у вітчизняну літературу як геніальна письменниця, прозаїк, публіцист і перекладач широкого діапазону нового – постіндустріального суспільства. Постіндустріальне суспільство передбачає виникнення інтелектуального класу, представники якого на політичному рівні виступають як консультанти, експерти або технократи.

Дебютувала Г.Пагутяк у журналі «Дніпро» повістю «Діти» (1981), як зізнається авторка, була нав'язана снами. Сьогодні бібліографія пані Галини становить понад 20 книжок, значна частина яких для дітей («Лялечка і Мацько», «Філософський камінь Лялечка і Мацько», «Філософський камінь»), підлітків («Королівство», «Писар Східних Воріт Притулку», «Зачаровані музиканти») та дорослих («Мій Близький і Далекий Схід», «Потрапити в сад», «Уривка готика», «Сни Юлії і Германа»). Двічі була лауреаткою літературної премії «Портал», у 2008 році здобула премію «Айстра». У 2010 році стало

відомо, що за свою книгу прози «Слуга з Добромиля» Г. Пагутяк відзначена Шевченківською премією – вищою щорічною державною нагородою в Україні в галузі літератури [39].

Вона не зупиняється на досягнутому, вона починає писати більше творів, перекладає їх англійською, німецькою, словацькою, російською та хорватською мовами. Багато своїх оповідань-роздумів авторка викладає у соціальні мережі для загального доступу.

Проте вищезгадані ознаки поетики творів Г. Пагутяк не знайшли в розвідках літературознавців належного наукового висвітлення. Питання наявності магістральної теми, провідних ідей, мотивів чи наскрізної моделі світу в романах, повістях та оповіданнях письменниці вони торкалися лише в межах певної загальної теми. Наприклад, Ю.Кушнерюк при розгляді творів Г.Пагутяк як зразка жіночої прози («Українська жіноча проза кінця ХХ століття: світоглядні моделі й особливості жіночого стилю»), О.Леоненко в контексті дослідження жанру фентезі в українській літературі («Жанр фентезі в українській прозі кінця ХХ – початку ХХІ століття»).

Наявність повторюваних образів у творах Г. Пагутяк дозволила Т.Тебешевській-Качак зробити висновок про «системність» прози письменниці, що підтверджується також наявністю в них наскрізних «екзистенційно-філософських, релігійно-містичних мотивів», дублюванням сюжетів, подій. Проте й вона лише констатує їх, підкреслюючи перспективність подальшого вивчення «системності» прози Г. Пагутяк.

Дослідженням прози Г.Пагутяк займалися Р.Мовчан, О.Поліщук, Н.Мельник, О.Карабьова та інші літературознавці, наголошуючи на окремих аспектах художнього твору авторки (стильова своєрідність, образ ідеального світу, жанрові модифікації новели, символістська концептуалізація самотності у прозі тощо). Не зважаючи на поодинокі критично-оглядові публікації, рецензії, відгуки, котрі часто стосуються окремого твору, проза Г. Пагутяк досліджена й вивчена ще не достатньо.

Майстриня пише: «У мене небагато читачів, як і в кожного письменника, оскільки читач – це не покупець і не споживач, а книга – не товар. Книги пишуть для споріднених душ, шукають співрозмовника, з яким цікаво, шукають друга. Щоб знайти справжніх друзів, треба вміти винести і самотність і мовчання, і не ввести себе й інших у спокусу. Письменник повинний розуміти, що створює не тільки власну репутацію, але і відповідає за душевний стан своїх друзів читачів. Через багато років я зрозуміла, що саме важко: підтримувати дружбу зі старими читачами і знаходити нових за допомогою слів і тільки слів» [20].

Галина Пагутяк сучасна жінка – письменниця нових вимірів, нових підходів, котра порушує нові естетичні проблеми, а головне – творить нові художні образи. Авторка намагається похитнути класичний канон художніх образів у шкільному підручнику та різними жанрами допомогти читачу увійти у новий літературний світ, зануритися в особисті міркування.

Авторка зізнається: усі її книги народжені снами, отже, є підстави вважати її стиль сюрреалістичним. Сюрреалізм виник в середовищі французьких дадаїстів, які відображали своїми творами відчуття абсурдності світу, розчарування в цінностях та ідеалах. Основними представниками сюрреалізму в літературі були Андре Бретон, Антонен Арто, Артюр Рембо. До сюрреалістичної прози зараховують деякі твори Франца Кафки.

Мало українських митців слова можуть похизуватися близькістю свого світосприймання до таких класиків європейської літератури. Проте Г. Пагутяк зі своїм глибоким розумінням життя успішно реалізує його у творах.

У «Кур'єрі Кривбасу» про ірраціональний світ письменниці писав Я. Голобородько. Сновидіння, сни є основним сюжетотвірним елементом у творчості Г. Пагутяк. Зокрема, до її книжки «Захід сонця в Урожі» включено такі сновидні повісті, як «Кіт з потонулого будинку» і, звичайно, «Книга снів і пробуджень». Остання руйнує відому тезу про те, що кожний сон – то маленька смерть, а кожне пробудження – маленьке народження. Сон виявляється новою тотальністю. Водночас автобіографічна оповідачка

відчуває, що навіть у снах їй не вдається позбутися дійсності: «це було все одно, що виколоти собі одне око» [24]. Часто в її сновидіннях панують жорстокі закони реального життя, до її снів пробираються люди, що жеруть, і навіть всесвітній потоп їх не змінить. У повісті-катастрофі «Кіт з потонулого будинку», побудованій на апокаліптичній візії нового всесвітнього потопу як кари за переступи людини й за її зневір'я, читач стає свідком того, що рятуються завжди не кращі, рятуються сильніші, кращих завжди приносять у жертву.

Якщо ми говоримо про Г. Пагутяк як людину багатогранну, то ми бачимо, що письменниця не зупиняється на чомусь одному. Г. Пагутяк також залишає за собою такий стильовий напрямок, як «неореалізм» (стильова течія в українській літературі та світовій літературі початку ХХ ст.). Її ще називають соціально-психологічним, романтичним, імпресіоністичним або лірико-психологічним реалізмом, яка розвинулася з класичного реалізму. Не сприйнявши наслідувального (міметичного) принципу «зображення життя у формах життя», неореалісти визначали свій концептуальний принцип між документальною правдивістю, філософсько-аналітичним заглибленням у дійсність та ліричною стихією [8].

Часто промовиста деталь для них значить більше, ніж розгорнутий за всіма правилами реалістичного письма сюжет.

Актуальною залишається проблема її «експериментальності», яка виявилася передусім на жанрово-стильовому рівні творів, і яку спробуємо простежити. Окремі літературознавці, зокрема В. Даниленко, вважають, що творчість Г. Пагутяк належить до естетики, виробленої в сімдесяті роки ХХ ст. Критики називають прозу Галини Пагутяк містичною, фантастичною та химерною, а саму авторку таємничою. У більшості творів письменниці дія відбувається в місті Урожі. Це, з одного боку, справжній населений пункт у Львівській області, з іншого боку – у творах Пагутяк Уріж є міфічною місциною, де сюжети й персонажі часом базовані на міфології Карпат.

Г. Пагутяк – не тільки письменниця, вона мислителька, яка постійно звертається до християнства як джерела не так літературності, як сенсу. Вона не прагне розважати читача. Вона хоче застерегти його від нього ж самого. Ще 1990-го року письменниця вклала в уста одного зі своїх юродивих героїв пророцтво: «у січні зацвітуть яблуні, а в липні випаде сніг» [24].

Поряд із традиційними засторогами про час Великого Божевілья, про фальшивого Месію, який насправді виявиться Антихристом, про землю, яка, начинена трупами, породить монстрів, поряд із постулатом про те, що не грішить лише той, кого не спокушають, у Г. Пагутяк трапляються й неапокаліптичні мотиви: дверей – «я ще можу бути дверима для своєї дитини»; «вікна – у вигаданий світ або в Сад, де кожна квітка й травинка вічні, свободи як сестри самотності» [24].

При вивченні творів Галини Пагутяк у читачів можуть виникати певні труднощі. Читачу потрібно читати ці тексти між рядків. Авторка пропонує читачу разом мандрувати з нею безкрайними просторами нашої свідомості. Її стиль багатогранний: жанрова семантика; «звуковий символізм» (прізвища, що зображують наш зовнішній вигляд); жанр казки, що розвиває у людини гіпотетичне мислення для кращого розуміння мотивів інших людей; сюрреалізм, абстракція і сумбур, під якими приховується ідея.

Кожен її твір – це наче діалог письменниці з читачем, у якому йде дискурс про минуле, сучасне та майбутнє. Одночасно авторка використовує стиль візуалізації, що допомагає читачу відчувати себе у «3D»-площині тривимірного простору – спогади, дії, мрії, фантазії героїв. Актуальним залишається її стиль «експериментальності», який об'єднує «фентезі», «містику» та «реальність» творів. Дослідники творчості письменниці зазначають, що її стиль написання не збігається з традиційними жанрово-стильовими та ідейно-тематичними канонами сучасної літератури. Тому читання творів Г. Пагутяк стимулює розумову діяльність, підвищує мотивацію і здатність до навчання.

Висновок до I розділу

Останні десятиліття XX століття входять у світову історію української літератури як глобальне переосмислення нової епохи: постмодернізму. Багато критиків засуджували жанрові експерименти, їх лякало «нетрадиційне» ставлення до традиційних жанрів, характерне для представників модернізму. Постмодернізм виникає внаслідок руйнування тотального режиму – комуністичної ідеології.

На руїнах радянської культури нові паростки літераторів постмодернізму намагаються відновити свободу у слові, думках та навіть в образах. Постмодернізм зруйнував всі табу та дозволив поєднати усі соціальні процеси.

В українській літературі 90-х років XX століття стався справжній літературний вибух у своїй різноманітності творчих методів та напрямків. Для сучасних письменників це стало справжнім культурним відкриттям, початком реформування української літератури.

Літературний процес ще перебуває в активній фазі свого розвитку, а отже, він може змінюватися, лавірувати у літературному просторі та наповнятися новими ідеями.

Окремою групою пробуджується жіноче прозо-письмо, яке часто розглядається в гендерному ключі. Читач пізнає новий тип жінок, мотив «тілесності». Фемінізм починає одягати «яскраві речі». Підхід до моделювання сюжету акторкою і досить оригінальний.

РОЗДІЛ II

ЗАСТОСУВАННЯ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ЛІТЕРАТУРИ

2.1. Інноваційні технології як прогресивне явище в освітній системі

Думці про технологізацію освіти уже понад 400 років. Її висловлював ще Ян Амос Коменський, видатний чеський мислитель, педагог, письменник. Він виокремлював передусім уміння правильно визначати мету, обирати засоби її досягнення, формулювати правила користування цими засобами.

Розвиток технологій навчання у світовому освітньому просторі ХХ – початку ХХІ сторіччя можна умовно розділити на три етапи, кожен з яких характеризує переважання тієї чи іншої тенденції.

Головною тенденцією першого етапу (1920 – 1960-ті роки ХХ ст.) було підвищення якості викладання, яке вважали мало не єдиним шляхом, що вів до ефективного навчання. Здійснювалися спроби посилення ефективності викладання через підвищення інформаційного рівня навчання за допомогою використання засобів масової комунікації.

Другий етап (1960 – 1970-ті роки ХХ ст.) характеризувало перенесення акценту на сам процес навчання, що було пов'язано з розвитком концепції програмованого навчання, яке вимагало суворого врахування вікових та індивідуальних відмінностей учнів. Увага до процесу навчання призвела до теоретичного усвідомлення та практичного обґрунтування того факту, що саме він визначає методикау навчання та є критерієм педагогічно-виховного успіху загалом. Наслідками застосування машинного та програмованого навчання в США стали індивідуалізація та персоніфікація навчального процесу [22].

Якщо до 1960 року навчальні посібники були призначені переважно для навчання групи учнів, то від 1960 р. індивідуалізація навчання стала центральним пунктом планування та виробництва засобів навчання. Як засіб

індивідуалізації навчання, навчальну програму в цих проєктах було поділено на порції, до яких були розроблені інструкції, підібрано дидактичний матеріал та інші засоби навчання. Ці порції дістали назви «модулів», «одиниць навчання», «навчальних пакетів» [6]. Третій етап – сучасний – характеризує розширення сфери педагогічної технології. Якщо раніше її функції зводили фактично до обслуговування процесу навчання, то нині педагогічна технологія відіграє провідну світоглядно-методологічну роль у плануванні та організації процесу навчання, в розробці методів і навчальних засобів [6].

Таким чином, можна відмітити такі характерні риси традиційних технологій навчання:

1. Засвоєння знань (у вигляді фактологічного матеріалу і поняттєвого апарату) чітко регламентується навчальними програмами.
2. Формування умінь здійснюється на репродуктивному рівні й доводиться до автоматизму.
3. У спілкуванні викладача та учнів переважає авторитарний стиль.
4. Провідна роль викладача в подачі навчального матеріалу.
5. Обов'язок дітей – учитися, хоча мотивація навчання в таких умовах відсунута на другий план, єдиний стимул – оцінка.
6. Основна форма навчання – фронтальна (коли вся група учнів під безпосереднім керівництвом викладача виконує спільне завдання).

Проте, як і будь-яка технологія, вона має і недоліки:

- перевантажується пам'ять дітей фактологічним матеріалом, обсяг якого чим далі зростає;
- обмаль самостійної творчої пізнавальної діяльності;
- не враховуються індивідуальні особливості учнів;
- застосовуються однотипні методи навчання.

Обрання однієї методології (технології) є відповідальним для учителя кроком. Адже педагог повинен врахувати специфіку свого предмета і сприйняття матеріалу дітьми.

«Проблема методології – одна з визначальних у сучасній науці про літературу. Постійна методологічна рефлексія характеризує розвиток сучасного літературознавства, що на новому етапі намагається заново усвідомити специфіку свого предмету, систему методів та прийомів його дослідження, а отже, місце науки про літературу в корпусі сучасного наукового і зокрема гуманітарного знання. Складність теперішнього становища у літературознавчій методології пов'язана з наявністю багатьох полемічних одна щодо одної методологічних настанов. Така плюралістичність розвитку літературознавства дає привід стверджувати, що проблема методології літературознавства «залишається вічно актуальною як у теоретичному, так і в практичному аспектах» (Р. Т. Гром'як), вимагає врахування множинності наявних методологічних напрацювань (З. Мітосек, Е. Касперський)» [19].

Використання загальнонаукових і методологічно актуалізованих понять «модель» та «моделювання» дозволяє максимально загострити розбіжність розроблених у сучасному літературознавстві методологічних підходів у процесі літературознавчого пізнання літературного твору з метою їх подолання. Суперечності між розвитком цивілізації та культури, досягненнями науки та здобутками мистецтва, найбільш загрозливі для існування людства, як це стало зрозуміло протягом ХХ століття, вичерпно виявляються у сфері художнього моделювання. Про це свідчить художня практика модернізму та постмодернізму.

В останній чверті ХХ – на початку ХХІ ст. у світі відбуваються кардинальні зміни, зумовлені загальними процесами глобалізації, які вплинули на фундаментальні основи розвитку шкільної освіти. Такими чинниками називають динамічний розвиток інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), демографічні проблеми розвинених держав та тих, що розвиваються. Система шкільної освіти вступає в епоху неперервного реформування, головною метою якого є формування в учнів національної

свідомості, розвиток умінь самостійно навчатися та реалізувати власний творчий потенціал у нових життєвих ситуаціях.

Адже завдяки шкільній освіті майбутній фахівець розвиває ключові й професійні компетентності, необхідні йому для активної участі в економічному, культурному і політичному житті країни та за кордоном. Унікальні можливості шкільної освіти у формуванні духовно цілісної особистості і водночас відтворенні культури нації, насамперед через систему цінностей та життєвих смислів.

Завдяки шкільній освіті діти потрапляють в «освітній простір». Таке визначення використовують у філософських, семантичних, психологічних, управлінських та інших сферах. «Освітній простір» – це відкритий діалог зі світом знань. Шкільна освіта починає розвиватися у таких напрямках, як:

- множина стосунків і зв'язків, де відбувається діяльність розвитку індивіда і його соціалізації;
- умови формування особистості, а також можливостей для саморозвитку, що існують в її оточенні;
- середовище і соціальну інфраструктуру, що вирішує завдання навчання, виховання і розвитку молодого покоління;
- сукупність усіх освітніх і виховних закладів, науково-педагогічних центрів, державних і громадських просвітницьких організацій;
- простір спільної життєдіяльності, де відбувається зустріч людей різних вікових груп, визначаються спільні цілі і здійснюється освіта людини;
- форму існування й трансляції соціального досвіду від покоління до покоління на рівні, що перевищує природний і відбувається без спеціально організованих процесів навчання та виховання, тобто не інтенсифікований спеціальним впливом на суб'єкти освіти [6].

З точки зору діалектики, освітній простір – це частина соціального простору як метасистеми. У зв'язку з цим актуальним є розгляд освітнього простору як форми існування освітніх інституцій в контексті соціокультурного підходу. Для нашого дослідження важливою є точка зору А.

Данилюка про те, що спільним об'єктом освітнього простору виступає культура як світ духовно практичної діяльності всього людства.

З початку незалежності до теперішнього часу Україна пройшла нелегкий шлях у встановленні і забезпеченні якісної освіти. Зараз кожний громадянин має рівний доступ до якісної освіти протягом життя. Кожний громадянин незалежно від соціального становища, етнічної приналежності та віросповідання може отримати безкоштовну освіту. Реформування змісту освіти є на сьогодні наріжним каменем усього процесу перебудови освітньої системи в Україні. Сучасна шкільна освіта в Україні спрямована на надання учневі необхідних знань, вироблення умінь і навичок, за період навчання він має засвоїти багато фактичного матеріалу.

Але, у шкільній освіті є багато прогалин, над якими потрібно працювати. Школа сьогодні не достатньо навчає школярів приймати рішення, використовувати інформаційні та комунікаційні технології, критично мислити, вирішувати конфлікти, орієнтуватися на ринку праці тощо. Потрібно оновлювати підручники, хоча цей процес почався, але у своїй більшості підручники ще мають радянський стандарт, а не орієнтацію навчальних програм на європейську інтеграцію.

Гуманізація шкільного навчання вмотивовує необхідність радикальних змін щодо розроблення змісту освіти, добору оптимальних методів, прийомів, форм і засобів навчання, визначення ціннісних орієнтирів, спрямованих на розвиток особистісних якостей учнів та можливостей їхньої майбутньої суспільної та професійної самореалізації.

Окрім того, увиразнюється тенденція щодо демократизації навчального середовища, що зумовлює партнерську взаємодію всіх учасників освітнього процесу, за умов якого учні є активними суб'єктами пізнавальної діяльності та допускається її певне педагогічне корегування.

Безперечно, змістова трансформація літературної освіти загострює проблему активізації ефективних методів і форм навчання та важливість оновлення предметної методики на засадах системного підходу.

У сучасних умовах розвитку літературної освіти загострюється проблема педагогічного вибору оптимальної методичної моделі навчання, яка передбачає максимальну взаємозумовленість методів і форм шкільного вивчення літератури та визначення функцій основних суб'єктів педагогічного процесу.

Системність педагогічного процесу забезпечує наявність певної структури та системний відбір змісту навчального матеріалу, зокрема врахування вікових психологічних характеристик учнів-читачів, застосування оптимальних методів і форм навчання.

Наявність певної схеми роботи на уроці літератури надає гарантії успішного виконання навчального завдання, що є характерною ознакою кожної навчальної технології.

Вчений – методист М. Поташнік вважає, що принцип системності літературного аналізу й навчання літератури передбачає можливість визначення стратегії методики вивчення художнього твору в школі й обрання структурно-функціонального підходу до його аналізу, що засвідчує зв'язок наукової методології зі шкільною методикою літератури та орієнтує вчителя на вибір оптимального шляху аналізу конкретного художнього твору в певній педагогічній ситуації.

Отже, внаслідок комплексної взаємодії змісту і форм навчання систематизуються знання і вміння та засоби їх здобуття, що формує ключові та предметні компетентності школярів.

Зображення людини вільної у своєму самовияві, акцентування на її індивідуальність, яскравий вибух емоцій, перенесений у сюжет твору – усе це повинно було відновити стильове розмаїття. Сучасні українські письменники намагаються похитнути класичний канон художніх образів у шкільному підручнику та різними жанрами допомогти читачу увійти у новий літературний світ, поринути в особисті міркування.

Сучасна людина, сучасний ритм життя, сучасні погляди у стосунках – усі ці фактори впливають на людську свідомість. Сучасність вимагає від

суспільства грамотних фахівців, котрі мають високу кваліфікацію, глибоку обізнаність у своїй професійній сфері, які постійно самовдосконалюються. Не залишилась осторонь і українська література, багато чинників її змінювали протягом століть. Система освіти знаходиться у постійному тонусі перетворень. Під час ознайомлення з найновішими досягненнями української літератури увагу привертає неймовірно велика кількість літературного матеріалу, що потребує осмислення. Визначаються актуальність специфіки творчих навчальних завдань, їх методики викладання. Важливість у доцільності систематизації практичного застосування моделі творчих завдань з української літератури.

Аналіз наукових праць із філософії, психології, педагогіки з порушеної проблеми дозволяє стверджувати, що організація навчально-творчої діяльності є однією з актуальних проблем сучасної шкільної освіти. В останнє десятиліття ХХ століття актуалізувалися дослідження питань удосконалення змісту освіти, що викликало необхідність його оновлення на рівні конкретних навчальних завдань.

Наприкінці ХХ століття у працях Л. Момот, М. Поташніка, І. Якиманської, В. Паламарчук, А. Хуторського та інших ідея гармонійного інтелектуального творчого розвитку особистості учня стає провідною. Так, «Л. Момот стверджує, що розвиток творчості у навчанні потребує системних заходів з урахуванням таких принципів: здійснення навчання на високому рівні складності; створення психологічно сприятливого мікроклімату; розвитку гіпотетичного мислення; індивідуалізації та диференціації завдань; діалогічності й комунікативності навчання; систематичного пошуку, диспуту, полеміки, дискусії» [6].

М. Поташніком виокремлено такі чинники активізації навчально-творчої діяльності школярів, як: співпраця педагога та учнів; розвиток здатності учнів до емпатії; створення проблемних ситуацій, що стимулюватимуть пошук і конструювання; розвиток уяви і фантазії; емоційно сприятливий мікроклімат [19].

Л. Рожина звертає увагу на важливу особливість сприйняття літературного персонажа учнями молодшого підліткового віку – здатність переоцінювати позитивні якості літературного героя і, навпаки, зосередження надмірної уваги на негативних його вчинках. В учнів до старшого підліткового віку поступово формується здатність оцінювати не лише події у творі, але й замислюватися над почуттями і рисами характеру літературних персонажів, проблемами їх взаємовідносин тощо. Ефективне засвоєння знань залежить від правильно педагогічно скерованого процесу [15].

2.2. Інновації у викладанні літератури

Практика показує, що інноваційні технології загалом, і в освіті зокрема, створюються та запроваджуються найбільш ефективно в країнах, де фінансування науки й освіти відповідає вимогам часу. Країни, які належать до постіндустріальної спільноти, на розвиток і функціонування освітньо-наукової галузі виділяють понад 11% щорічно консолідованого державного бюджету, наприклад США, Японія, Канада та інші.

Це дуже потужні країни, у яких в пріоритеті освіти та розвитку молоді завжди будуть інноваційні технології. Такі країни вже шукають по всьому світу талановитих та творчих дітей, зі свого боку пропонують безкоштовне навчання та фінансування їх розвитку.

Один із президентів США сказав: «В Америці міцні університети не тому, що Америка є багатою, а Америка є багатою саме тому, що вона має міцні університети» [16]. Отже, освіта є не наслідком економічного добробуту держави, а його причиною. На думку Нобелівського лауреата Петера Друкера, якщо в системі освіти традиційних університетів не відбудуться необхідні зміни, які б ураховували реалії життя, вони програють конкурентну боротьбу мобільнішим і більш гнучким навчальним закладам нового типу і самоліквідуються [44, с. 28].

У нерозвинених (бідних) країнах на цю галузь спроможні виділяти не більше 3%.

Україна пройшла нелегкий шлях розвитку освіти. У той час коли Західні країни намагалися осучаснити освіту, Україна потерпала від режиму радянського навчання. Наразі в нашій країні підрастає дуже талановита молодь. Але українська освіта має велику низку проблемних питань, а саме: недостатнє фінансування, застаріле технічне обладнання, відсутність сучасного Інтернет-навчання, тендери, підготовка, підвищення кваліфікації вчителя, занадто велика кількість перевірок, занадто велика кількість заходів, занадто велика кількість паперів, негативний вплив соціальних чинників, низька якість підручників, устаткування навчальних кабінетів.

Зрозуміло, що ці проблеми зараз не вирішити в один «клік», реформу освіти не зробити без допомоги громад, меценатів, батьків, а головне без вчителів. Саме вони, як бійці на передовій, б'ються за кращу освіту для наших дітей.

Введемо поняття, якими найбільше часто користуються, здійснюючи інноваційну освітню діяльність, викладачі: «Технологія – це, в першу чергу, форма реалізації людського інтелекту, в якій відображаються вміння людини використовувати сукупність знань про методи і засоби проведення певного виробничого процесу, в результаті якого відбувається якісна зміна того, що є суб'єктом технології. Технологія не допускає варіативності, її головне призначення – отримати гарантований результат» [49].

Педагогічна технологія – своєрідна конкретизація методики, проєкт певної педагогічної системи, що реалізується на практиці, змістова техніка реалізації навчально-виховного процесу, закономірна педагогічна діяльність, яка реалізує науково-обґрунтований проєкт навчально-виховного процесу і має вищий рівень ефективності, надійності, гарантованого результату, ніж традиційні методики навчання й виховання.

Інноваційна педагогічна технологія – цілеспрямоване, систематичне й послідовне впровадження в практику оригінальних, новаторських способів, прийомів педагогічних дій і засобів, що охоплюють цілісний навчально-виховний процес від визначення його мети до очікуваних результатів.

Педагогічні інновації – це результат творчого пошуку оригінальних, нестандартних рішень і розв’язання педагогічних проблем.

Прямим продуктом інновацій є: нові навчальні технології, оригінальні виховні ідеї, форми та методи виховання, нестандартні підходи в управлінні.

Побічним продуктом інновацій є: зростання педагогічної майстерності вчителя і керівника, рівня його культури, мислення, світогляду.

Під інноваційним розвитком освіти слід розуміти комплекс створених та запроваджених організаційних та змістових нововведень, розвиток низки факторів та умов, необхідних для нарощування інноваційного потенціалу освітньої системи. Такий складний психолого-педагогічний процес вимагає чітко спланованих системних дій з боку всіх освітянських структур, які у своїй сукупності складають основу інноваційної політики [15].

Програма з української літератури для 5 – 11 класів загальноосвітніх навчальних закладів базується на вимогах Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 р. № 1392, ідеях Концепції «Нова українська школа».

У середній школі важливо сформувані уявлення про читання як соціокультурну практику, важливий елемент повсякдення учнів. Для цього програма має бути захопливою, відповідати очікуванням сучасної молоді, яка живе в динамічному інформаційному світі. Нинішні школярі перебувають у полоні віртуального середовища. Зрештою, сучасне життя постає світом «коротких» повідомлень, швидкоплинних новин. Не лише дитині, а й дорослому непросто розібратися в інформаційному просторі сьогодення. Тому настільки важливо навчити школярів читати, допомогти їм усвідомити, що читання – запорука успішного становлення в житті, чинник саморозвитку впродовж життя.

Читання – не марнування часу, а можливість здобути безцінний психологічний, соціокультурний, зрештою, життєвий досвід. Крім того, читання творів у 5 – 11 класах дає естетичне задоволення й художню насолоду

від спілкування з героями пропонованих творів. Завдання предмета «Українська література» – сприяти формуванню ціннісного ставлення до того, що відбувається навколо, розуміти, що події важливо пропускати через себе. У пам'яті лишається те, що має емоційне позначення.

Здатність до фантазування – це початковий етап у розвитку креативності, що є запорукою подальшої успішної соціалізації, здатності до розв'язання непростих життєвих питань.

Основне завдання сучасної загальноосвітньої школи полягає в наданні змоги учневі досягнути внутрішню логіку предмета, що вивчається, у ретельному доборі навчального матеріалу за принципом життєвої доцільності й функціональності, в активізації ролі самостійного навчання.

Варто також урахувати, що для успішної діяльності сьогодні недостатньо знань і вмінь, необхідні ще віра в себе, у свої сили, здатність ухвалювати рішення, жити й працювати в колективі й зосереджувати свої зусилля на конкретних завданнях, виявляти проблему, формулювати припущення й вести самостійний чи спільний пошук способів розв'язання її, брати на себе відповідальність за результати дій і вчинків. Реалізація поставлених завдань передбачає: зміщення акцентів у навчанні з процесу накопичення предметних знань на вироблення умінь автономно застосовувати їх у ситуації невизначеності; становлення учня як суб'єкта навчальної діяльності й особистісного саморозвитку; посилення ролі загальнонавчальних умінь; необхідності забезпечення формування не лише предметної (літературної), а й ключових компетентностей.

Важливими стають уміння, які допомагають учневі діяти, і знання, що необхідні для цих умінь. Оновлена програма покликана стати одним із інструментів упровадження засадничих ідей особистісно орієнтованого і компетентнісного підходів у повсякденну практику. Концепція нової української школи подає таке трактування компетентності: «динамічна комбінація знань, способів мислення, поглядів, цінностей, навичок, умінь,

інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність» [14].

Компетентний учень – читач, це є суб'єктом навчальної діяльності, який передбачає усвідомлення власних психо-фізіологічних особливостей, прагнень, мотивів, бажань, таких, як здатність до самостійної організації, здійснення й оцінювання читацької діяльності, а також до особистісних – самореалізації, самовдосконалення і самотворення.

Таким чином, загальна мета навчання української літератури конкретизується в таких завданнях визначених вченим-методистом М. Поташніковим:

1. Поглиблення інтересу до читання, зміцнення потреби читати; усвідомлення ролі літератури як засобу самопізнання і самотворення; використання досвіду читацької діяльності для розв'язання життєвих проблем.

2. Розвиток емпатії, відтворювальної і творчої уяви, художнього мислення й образного мовлення, чуття жанру, форми.

3. Розвиток здобутих у початковій школі вмінь і навичок в усіх видах читацької діяльності, опанування різноманітними читацькими стратегіями; удосконалення вмінь діалогічної взаємодії з текстом, умінь аналізувати й інтерпретувати художній твір; збагачення читацького досвіду, розширення кола читання, вироблення алгоритму прочитання художніх творів різних естетичних систем, напрямів, жанрів, стилів, опанування здатністю орієнтуватися у світі класичної і масової літератури, розрізняти явища високого мистецтва і низькопробної культури.

4. Опанування змістом української літератури, засвоєння й систематизація основних літературознавчих понять як засобу повноцінного сприйняття, прочитання й інтерпретації художнього тексту. Усвідомлення літературного процесу як цілісної системи, що має свої природні закономірності й тенденції. Узагальнення і поглиблення знань про мистецтво слова, умінь розглядати художню літературу в контексті інших видів мистецтв. Формування на основі читацького досвіду переконаності в багатстві

української художньої літератури та її значущості серед інших національних літератур.

5. Формування культури художнього сприймання, естетичних потреб, смаку, почуттів, читацької культури, установок, мотивів, здатності сприймати художній твір з естетичних позицій, розглядати його в єдності змісту і форми, розрізняти художньо вартісні та низькопробні твори.

6. Розвиток чуття художнього слова, мовленнєвої культури, творчих здібностей, набуття досвіду літературно-творчої діяльності.

7. Вироблення загальнонавчальних, зокрема організаційно-діяльнісних умінь, здатності самостійно формувати індивідуальну навчальну траєкторію, керувати читацькою діяльністю, особистісним і читацьким розвитком.

8. Розвиток умінь працювати з різними видами інформації, зокрема й електронними, здійснювати пошуково-дослідницьку діяльність (знаходити, сприймати, аналізувати, оцінювати, систематизувати, зіставляти різноманітні факти та відомості) [28].

Оновлена програма з української літератури поглиблює компетентнісну спрямованість навчання, що досягається шляхом:

1. Розкриття потенціалу предмета для формування ключових компетентностей.

2. Зменшення обсягу фактологічного матеріалу на користь практичної діяльності, що забезпечує відносно достатню кількість часу для формування предметних і ключових компетентностей.

3. Формулювання очікуваних результатів навчально-пізнавальної діяльності термінами компетентнісного підходу: учень називає, формулює, записує, наводить приклади, розпізнає, розрізняє, описує, аналізує, порівнює, планує, усвідомлює, критично ставиться, оцінює, обґрунтовує, робить висновки, висловлює судження тощо.

4. Виокремлення в очікуваних результатах навчання тих, що стосуються опанування загальнонавчальними вміннями як основою формування суб'єктності учня.

5. Укладання переліку умінь, якими повинен опанувати учень певного класу за рік навчання.

6. Уведення наскрізних змістових ліній.

Під час оновлення програми враховувався пізнавальний, виховний, компетентнісний потенціал предмета [49].

Більшість учених-методистів таких, як М. Поташніков, Р. Мовчан, В. Сухомлинський одноголосно вказують на те, що в атмосфері позакласної роботи або факультативних занять, відбувається більш плідна співпраця вчителя та учнів.

У процесі вивчення літератури учні повинні відкривати для себе національний ідеал людини й соціуму, духовні цінності народу, простежуючи їх художнє втілення у творах, напрямках і течіях літературного процесу, глибше проникаючи у зміст прочитаного та закономірності художнього і суспільного життя, вибудовуючи для себе відповідну модель світосприйняття. Таким чином, ідеалізаційність людиноцентризму узгоджується з філософією людиноцентризму в освіті й відповідно реалізується в шкільному курсі української літератури. Отже, у процесі вивчення української літератури актуалізуються предметні знання із зарубіжної літератури, історії, філософії, що мають суміжне відношення як до художньої літератури, так і до методики її викладання у школі. Важливим культурологічним чинником в осягненні художньої літератури є й інша категорія міжпредметних зв'язків – міжмистецькі, встановлення яких передбачає використання відповідних творів живопису, скульптури, архітектури, музики, кіно й театру, що сприяє цілісному осмисленню естетичної цінності художньої літератури та розумінню загальних закономірностей мистецтва.

Школу, у якій застосовуються інноваційні методи навчання, можна назвати сучасною. Слід враховувати, що інноваційна освітня діяльність – це складний суперечливий процес, що потребує науково-методичного осмислення на всіх рівнях управління. Окрім загальносприятливого фону культурної толерантності, необхідно, щоб кожен учасник процесу

перетворень відчував себе «на своєму місці»: державними діячами освіти мають бути розроблені відповідні проекти і резолюції, місцеві органи влади мають бути забезпечені відповідними механізмами реалізації у своїй практиці світового інноваційного досвіду, педагоги повинні бути особисто зацікавленими у впровадженні нових технологій.

Інноваційні технології значно посилюють роль суб'єктивних чинників в освітньому процесі, причому це стосується як керівництва, викладачів, так і учнів. Викладач, окрім того, що він повинен добре знати навчальний предмет, виконує роль діагноста, консультанта, мотиватора і постачальника інформації.

Педагог-новатор має бути насамперед відповідальною людиною, яка відчуває готовність удосконалювати педагогічну діяльність, сама є носієм конкретних нововведень. Особистісні якості педагога рельєфно виступають у ході досліджень, адже педагогічні процеси завжди мають імовірний характер, виступають за межі жорсткого детермінізму з його вимогами однозначності і прогнозованості.

Особливо цікаво використовувати інноваційні технології під час навчання літератури. Сформовані вже базові методи індивідуальної, групової та колективної організації навчальної діяльності, коротку характеристику яких запропоновано нижче.

Словесний метод. В основі його лежить система запитань, де в процесі відповідей учні під керівництвом учителя доходять істини. Бесіда може мати евристичний характер, коли в її ході учні опановують нові знання, або репродуктивний – коли відтворюються раніше здобуті знання. У шкільній практиці рекомендується застосовувати комбіноване поєднання – шкільна лекція з елементами бесіди. Учителі-словесники розрізняють такі види бесід: евристична бесіда, настановча бесіда, бесіда-диспут, бесіда-розбір твору, бесіда-повторення, бесіда з позакласного читання тощо.

Описовий метод. У цьому методі здійснюється багатофакторна класифікація за принципом комбінування всіх параметрів: інтерпретація фактів як доповнення художніх текстів коментарем, їх обговорення і

витлумачення. Зіставлення відмінностей у просторі і часі на основі використання принципу історизму – суть порівняльних методів. Активне використання реалій художнього часопростору (хронотопа). У цьому методі учні приділяють увагу учень самостійній підготовці, що включає у себе вивчення теоретичних матеріалів, пошук додаткових відомостей, роботу з формулювання і аргументування власних позицій тощо.

Зіставний метод. Наочні методи навчання умовно можна поділити на дві великі групи: ілюстрацій і демонстрацій. Метод ілюстрацій передбачає показ учням ілюстративних посібників: плакатів, карт, рисунків на дошці, картин, портретів учених та ін. Метод демонстрацій зазвичай пов'язаний з демонстрацією приладів, дослідів, технічних установок, різних препаратів. До демонстраційних методів належить також показ кінофільмів.

Особливістю зіставного методу навчання є те, що вони обов'язково тією чи іншою мірою поєднуються зі словесними. Тісний взаємозв'язок слова і наочності впливає з того, що діалектичний шлях пізнання об'єктивної реальності припускає застосування в єдності споглядання, абстрактного мислення та практики.

Науковий метод. Метод навчання охоплює дуже широкий діапазон різних видів діяльності учнів. Під час використання наукового методу навчання застосовуються такі прийоми: визначення завдання, планування його виконання, оперативне стимулювання, регулювання і контроль, аналіз підсумків практичної роботи, виявлення причин недоліків, коригування навчання для повного досягнення мети.

Науковий метод застосовується в тісному поєднанні зі словесними та наочними методами навчання, тому що виконанню практичної роботи має передувати інструктивне пояснення педагога. Словесні пояснення та показ ілюстрацій зазвичай супроводжують і сам процес виконання роботи, а також її аналіз, що найбільш доречно зробити при особистому контакті з учнями.

Традиційна технологія навчання, як відомо, спрямована на те, щоб учень слухав, запам'ятовував, повторював сказане викладачем. Така технологія

слабо розвиває пізнавальну активність студентів, тоді як активні методи навчання забезпечують продуктивний, творчий, пошуковий характер їх діяльності. До цих методів навчання відносять дидактичні, рольові ігри; аналіз конкретних ситуацій; розв'язання проблемних завдань; «мозкову атаку»; комунікативну «атаку» та інші [4, с. 23].

Класифікація навчальних методів також не однозначна. Як критерії класифікації методів навчання можуть виступати будь-які компоненти навчальної діяльності: ціль, зміст, процес, засоби, суб'єкти і т. ін. Деякі з них:

1. за рівнем активності учнів (Е. Я. Голант): пасивні і активні.
2. за рівнем участі учня в продуктивній (творчій) діяльності (М. М. Скаткін та І. Я. Лернер): пояснювально-ілюстративні або інформаційно-рецептивні, репродуктивні, проблемного навчання, частково-пошукові (евристичні), дослідницькі (наукового пізнання).
3. за джерелом отримання знань (С. П. Петровський і Д. О. Лордкіпанідзе): словесні, наочні, практичні.
4. за етапами процесу навчання (Ю. К. Бабанський): організації і здійснення навчально-пізнавальної діяльності, стимулювання і мотивації навчання, контролю і самоконтролю за ефективністю навчання.
5. за логікою засвоєння навчального матеріалу (М. А. Данилов, Б. П. Єсипов, І. Ф. Харламов): отримання нових знань, закріплення нового матеріалу, самостійної роботи учнів з осмислення і засвоєння нового матеріалу, застосування знань на практиці і вироблення умінь та навичок, перевірки і оцінювання знань, вмінь і навичок учнів.
6. за навчальними цілями (В. А. Козаков): інформаційно презентативні, алгоритмічно-дійові, самостійно-пошукові [4, с. 113].

Методисти прийшли до однієї думки щодо аналізу методик. Усі функції методики єднаються у тому, що завдяки їм потрібно досягнути очікуваного результату.

Професор Державного університету в штаті Огайо Едгар Дейл в кінці шістдесятих років минулого століття експериментував з різними способами

подачі матеріалу – тільки розповідав щось студентам, демонстрував малюнки, змушував їх виступати з промовами на потрібну тему або навіть примушував виконувати якісь реальні дії. Потім дивився, що через два тижні залишилося в студентських головах. Результати він оформив у вигляді картинки, названої «конусом досвіду Дейла» (англійською «Dale's cone of experience»).

Звичайно люди запам'ятовують:

5% - лекції

10% - того, що читають

20% - того, що бачать на власні очі

50% - того, що слухають та бачать одночасно

70% - того, що обговорюють і пишуть

80% - того, що роблять практично власноруч

90% - того, що роблять і обговорюють одночасно

95% - того, чому навчають інших [27].

Слід зауважити, що кожна особистість розвивається за певними загальними усталеними психологічними законами. Хтось відноситься до «швидкостиглих» і вони швидше розуміють висунуті до них вимоги, а хтось – «пізньостиглий», йому потрібний час для осмислення. Тому вчитель повинен бути психологічно компетентним, мати особистий підхід до кожного.

Звичайно, кожний традиційний метод поповнюється новими прийомами, модернізується і застосовується у педагогічній діяльності до того часу, поки не втрачає актуальності, потім знову оновлюється. Тож і традиційні форми у розумному їх застосуванні мають право на існування.

Висновок до II розділу

У будь-якому виді навчальних занять викладачі мусять застосовувати кілька методів навчання в різних комбінаціях. Застосування певних методів навчання залежить від завдання та умов кожного виду занять.

Важливими перевагами інтерактивного навчання є його спрямування на розвиток особистості, її мислення, активності, самостійності, комунікативності тощо. Тут позиції і викладача і учня, як суб'єктів навчання є навзаєм активними. Викладач орієнтується на особистість учня, серед функцій, які він виконує, пріоритетними є організаційна, виховна та заохочувальна (а не контролююча); переважає демократичний стиль спілкування, ініціатива й креативність учня всіляко підтримується учителем; важливою у ході діяльності є установка на партнерство, спільну результативну діяльність, індивідуальна допомога, орієнтація учня переважно на вирішення продуктивних, творчих завдань. Також віднесемо до переваг технології інтерактивного навчання те, що вона надає можливість урізноманітнити форми організації навчання майбутніх фахівців.

Педагогу варто взяти до уваги рівень розвитку дослідницької мотивації учнів, наявність у них відповідних знань та навичок, світоглядний контекст середовища. Навчання як дослідження передбачає, що в процесі дослідницької діяльності учнями будуть зроблені особисті відкриття, відкориговані принципи взаємовідносин у суспільстві. Щось із накопиченого ними раніше буде пронизане сумнівами, а інше, навпаки, буде віднесено до розряду незаперечних істин. Безумовною перевагою дослідницьких технологій є їх багатогранність, критична спрямованість, що є важливою передумовою формування учня як цілісної особистості, яка не буде пригнічена в житті різними цивілізаційними кризами. Мабуть, на цій підставі інноваційні методи навчання пов'язують з процесами гуманізації та гуманітаризації суспільства.

Завдяки базовій загальній середньої освіти є розвиток і соціалізація особистості учнів, формування в них національної самосвідомості, культури,

світоглядних орієнтирів, навичок практичного використання досвіду, здобутого за допомогою читання, усвідомлення важливості читання як чинника власного становлення й соціалізації, екологічного мислення й поведінки, творчих здібностей, дослідницьких і життєзабезпечувальних навичок, здатності до саморозвитку й самонавчання в умовах глобальних змін і викликів.

РОЗДІЛ III

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ВИВЧЕННІ ПРОГРАМОВИХ ТВОРІВ

ГАЛИНИ ПАГУТЯК

Сучасна людина, її ритм життя, погляд на світ – усі ці фактори впливають на людську свідомість, її мислення. Сучасність вимагає від суспільства грамотних фахівців, котрі мають високу кваліфікацію, глибоку обізнаність в сучасних науках і постійно вдосконалюють свою професійність. Вивчення літератури також потребує нового підходу, переосмислення уже відомих методів і засобів, що у нових умовах втратили свою актуальність через низку чинників: соціальних, культурологічних, психологічних тощо.

Система освіти знаходиться у постійному тонусі перетворень. Постає питання, яке сучасне виховання отримають наші діти? Які духовні та моральні шляхи для них відкриваються? Актуальним питанням визначається специфіка творчих навчальних завдань, їх методики і особливості впровадження у навчально-виховний процес.

Проблемі модернізації сучасної освіти присвячені дослідження багатьох вітчизняних і зарубіжних учених: В. Андрущенко, В. Бикова, Б. Гершунського, С. Гончаренка, А. Гуржія, І. Зязюна, В. Кременя, В. Лугового, Н. Ничкало, С. Сисоєвої та ін. [6].

Тож наразі виникла нагальна потреба переосмислити програму з української літератури, наблизити її тематично до сучасних дітей. Таким чином, поряд з іменами літераторів-класиків для ознайомлення дітей пропонуються твори сучасних авторів. Сучасна література має особливий характер – вона орієнтована донести до читача людські цінності сучасною мовою. Ефективне засвоювання знань, залежить від правильно педагогічно скерованого процесу. Більшість учених-методистів одноголосно вказують на те, що в атмосфері позакласної роботи або факультативних занять, відбувається більш плідна співпраця вчителя та учнів.

Які ж методи й способи вважати доцільним та використовувати на уроках? На досвіді та практиці попередників чітко видно, що не всі методи та способи одночасно ефективні. Спочатку потрібно врахувати вікові дані аудиторії, психологічні особливості учнів, кількість осіб у класі. Також, важливо зазначити, що метод повинен бути актуальним, зрозумілим, доступним та стислим.

Тобто зараз перед учителем стоїть задача поєднати незмінну основу будь-якого уроку, тобто «класику жанру» – уроки сприйняття твору, поглибленої роботи над текстом, формування теоретико-літературних понять, вивчення біографії письменника з домінуючим в процесі освіти інноваційними методами і технологіями.

Психологи кажуть, що дитину можна навчити, коли їй цікаво. Дитина не може у себе викликати штучний інтерес. Їй або цікаво, або ні. Складність постає в тому, що вчитель повинен знайти такі методи навчання, що одночасно будуть розвивати у дитини інтелект, здібності спостереження, виділяти мету та робити висновки. Коли вчителю вдається зацікавити аудиторію то він на правильному шляху.

Вчитель повинен залучити всіх учнів до процесу пізнання. Найдоступний метод, це ігровий.

В. Сухомлинський писав: «У грі розкривається перед дітьми світ, творчі можливості особистості. Без гри немає і не може бути повноцінного дитячого розвитку. Гра – це величезне світле вікно, через яке в духовний світ дитини вливається життєдайний потік уявлень, понять про навколишній світ» [32].

«Урок – гра» дійсно має багато навчальних і виховних можливостей. Для проведення такого уроку в ігровому форматі вчителю потрібно скласти структуру уроку з наступними етапами:

Перший: вивчення текстового матеріалу (кожен учень працює в індивідуальному режимі).

Другий: вчитель складає ігровий план (записується погоджена назва заголовку і її план у зошит).

Третій: інструктування (вчитель розповідає учасникам про цілі вправи, правила, послідовність дій і кількість часу на виконання завдань; запитує, чи все зрозуміло учасникам).

Четвертий: мотивація (фокусується увага учнів або учасників заходу на проблемі, робиться спроба викликати інтерес до обговорюваної теми).

П'ятий: інтерактивна вправа, яка вважається центральною частиною заняття. Вона займає більше часу, що використовується на практичне освоєння матеріалу, досягнення поставлених цілей уроку.

Шостий: підбиття підсумків, оцінювання результатів уроку.

Концептуальна структура програми, її змістове наповнення передбачають: забезпечення можливостей для формування предметної (читацької) і ключових компетентностей; урахування вікових особливостей учнів, психології сприйняття ними творів художньої літератури; особливості навчального процесу в профільній школі; право вибору (для вчителя й учня); особливості сучасного інформаційно-комунікативного простору; національних процесів державотворення; процесів глобалізації сучасного світу тощо. Художні твори для текстового розгляду дібрано за принципами: естетичних критеріїв, жанрово-тематичної розмаїтості, урахування вікової психології, осучаснення змістового матеріалу [28].

У програмі з української літератури для 5 – 11 класів загальноосвітніх навчальних закладів пропонувано у додатковому (самостійному) читанні творчість Г. Пагутяк – це твори письменниці, що характеризуються неординарними героями, нестандартними сюжетами з урахуванням різновікових категорій читачів, особливостей учнів, психології сприйняття ними творів художньої літератури.

Освітня програма з української літератури пропонує такі твори: «Втеча звірів, або Новий бестіарій» (6 клас), «Королівство» та «Книгоноші з Королівства» (8 клас) та «Слуга з Добромиля», «Урізька готика», «Магнат», «Сентиментальні мандрівки Галичиною» та ін. (11 клас).

Отже, Галину Пагутяк в сучасній літературі ми вже знаємо як авторку

творів з неординарним художнім стилем. Її жанри імпровізовані, вона експериментує зі стилями. Письменниця багато творів написала у стилі фентезі та містики. Такий підхід до теми завжди буде актуальним на всі часи. Це мова, яку будуть розуміти багато поколінь. І на сьогодні вона представляє інтерес нашому сучасному читачу, тому і вивчати її творчість треба сучасними методами і прийомами.

3.1. Застосування інноваційних технологій у вивченні творів Галини Пагутяк у шостому класі

У програмі з української літератури для 6-тих класів загальноосвітніх навчальних закладів пропоновано у додатковому (самостійному) читанні творчість Г. Пагутяк, а саме «Втеча звірів, або Новий бестіарій».

Спочатку з'ясуємо головну думку цього твору. Письменниця пише у стилі «Бестіарій» – це вже забутий середньовічний літературний жанр про реальних або вигаданих тварин (міфічних).

Перший з бестіаріїв, що містить алегоричні описи тварин, був створений в Олександрії невідомим грецьким автором і називався «Physiologus» (в пер. Натураліст), більш відомий як «Олександрійський Фізіолог» (перші не збереглися у редакції - II ст., Перші збережені - V-VI ст.) [34].

Бестіарій базувався, як на наукових працях Аристотеля, Геродота, «Природна історія» Плінія або «Форсалії» Лукана, так і на чистому вимислі, наприклад, «Справжня історія» Лукіана Самосатського. Автори також користувалися художньою літературою, а також міфологією і легендами (індуські, давньоєврейські та давньоєгипетські джерела). Виходили бестіарії або окремо, або як частини Псалтир, в віршах і прозі.

В українській літературі «Бестіарій» з'явився у фольклорі: прислів'ях, приказках, казках про тварин.

Образи тваринного світу вважалися вираженням природних сил, складного і нерозривного зв'язку природи і людини. В українському літературознавстві цьому питанню присвячені такі праці: «Слов'янська

міфологія» М.Костомарова, «Світогляд українського народу. Ескіз української міфології» І. Нечуя – Левицького, О. Потебні «Слово і міф» та ін. [34].

На сучасному рівні автори бестіаріїв намагаються класичний підхід трансформувати у сучасний вигляд. Тобто дії тварин або міфічних персонажів заангажовують під свої сформовані погляди. Одним із повноцінних бестіаріїв в сучасній українській літературі є збірка оповідань «Звірослов» Тані Малярчук. Книга віддзеркалює соціальну периферію, героїв, що опинилися на маргінесах суспільства в контексті певних життєвих подій.

У жанрі «Новий бестіарій» пише свою казку і Г. Пагутяк. Письменниця використовує у творі казкові, пригодницькі та фантастичні елементи. Буде доцільним, якщо у методику викладання літератури у шостому класі включати інтерактивні технології. Наведемо приклади.

Складаємо структуру уроку з наступними етапами:

Перший: вивчення текстового матеріалу, коликожен учень працює в індивідуальному режимі.

Учням пропонується прочитати твір-казку «Втеча звірів, або Новий бестіарій».

Далі за планом:

Приклад 1. Дидактична гра «Упізнай героя»

Умови гри:

1. Учні мають назвати героя за підказкою вчителя.
2. Потрібно з'ясувати характер кожної тварини.
3. Вказати, яка тварина є міфічною, а яка реальною.
4. В чому різниця між реальною твариною та міфічною?

Наприклад,

1. Про якого героя йдеться: «...Ми, ..., зуміли гарно влаштуватись під землею і нікому в ласку не стоїмо», «...сам себе сплює і сам воскрешає...», «...у неволі я вмирав, бо не міг жити без волі, як без повітря...», «...Тіло його вкрите смарагдовою лускою, очі палають, наче рубіни, кігті – блискучі, як сталь», «який птах може бути білим або чорним, але завжди прекрасним»,

«Коли він з'являється сірого світанку на кручі, здається, що сонце уже зійшло.» «Володарю степів, під яким дрижить земля, срібноногий брате мій»? (*Крім Каспар, Фенікс, Єдиноріг, Дракон, Олень, Тур*).

2. Хто це сказав: «...закони треба іноді порушувати, якщо вони тісні. Закони для звірів, а не звірі – для законів...» (Чорна пантера), «...Ми не вбиваємо собі подібних, ми потребуємо тільки того, що може підтримати нам життя...» (Вовки), «Хто найсильніший і найхоробріший, той гине найперше» (Тур).

3. Підбиття підсумків, оцінювання результатів уроку.

Вчитель поставив питання:

1. Чим сподобалась казка.
2. Чому головні герої, це звіри?
3. Яку думку письменниця намагалася донести до читача?

Приклад 2. Дидактична гра «Бюро знахідок»

Умови гри:

1. Прочитати уважно казку.
2. Потрібно з'ясувати характер кожної тварини.
3. Вказати, яка тварина є міфічною, а яка реальною.
4. У чому різниця між реальною твариною та міфічною?

Ігрова ситуація. Учитель повідомляє учням, що в «бюро знахідок» потрапили речі, які загубили герої твору. Учням потрібно пригадати ім'я власника та довести це.

Речі: довга зелена сукня з чорним мереживом (Доня), книжка (Павук), троянда (Кіт), пір'їна (Лебідь), зерно, крихти, насіння (Голуби), зелений капелюшок (Марта).

5. Підбиття підсумків, оцінювання результатів уроку.

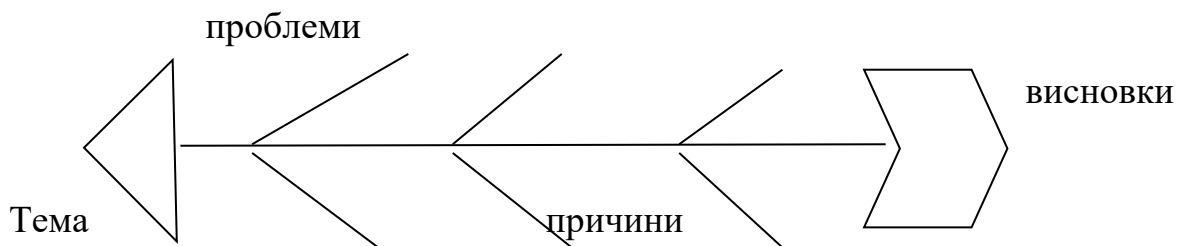
Вчитель задає питання:

1. Чим сподобалася казка?
2. Чому головні герої – це звіри?

3. Яку думку письменниця намагалася донести до читача? [35].

Приклад 3. Дидактична гра «Фішбоун»

Методичний прийом, який використовують в групах. Дослівно він перекладається з англійської як «Скелет риби» і спрямований на розвиток критичного мислення учнів.

1. Ознайомтеся з правилами.

Схема охоплює чотири основні блоки, представлені у вигляді голови, кісток та хвоста риби. Кожна з них відповідає за певні нюанси:

- голова – тема, питання або проблема, що підлягає аналізу;
- верхні кістки (або ті, що розміщені з правого боку при вертикальному положенні схеми) – основні поняття теми та причини виникнення проблеми;
- нижні кістки (або ті, що розміщені з лівого боку при вертикальному положенні схеми) – факти, що є підтвердженням певних причин чи понять, вказаних у схемі;
- хвіст – відповідь на поставлене питання, висновки.

Найважливіші поняття треба розміщувати ближче до голови.

2. Розділіть учнів на групи.

«Фішбоун» буде доречним як під час індивідуальної, так і групової роботи. В останньому випадку навіть цікавіше, адже учасники групи зможуть обговорити проблемне питання та поглянути на нього з різних точок зору. Як правило, стратегія виконується в декілька етапів:

- Формування групи для аналізу проблемного питання. Оптимальна кількість учнів – 5.
- Кожна група отримує зображення риб'ячого скелета (або малює його самостійно), а потім заповнює основні кістки, вказуючи проблему, причини та факти. Заповнювати схему можна лише після ретельного обговорення всією групою, яке має займати приблизно 10 хвилин.
- Якщо проблем та фактів, які заслуговують на увагу, багато, то до основної схеми можна домалювати відгалуження.

Коли схема повністю заповнена, настає час детального аналізу причин та наявних фактів [50].

3. Опитування

Після обговорення в групах, учні презентують результати роботи перед класом, аргументуючи свої висновки та відповідаючи на питання однокласників. Потім попросіть учнів подумати про те, що нового вони дізналися, яких висновків дійшли та наскільки успішною була дискусія.

Використання схеми «Фішбоун» дає можливість:

- розвивати критичне мислення;
- організувати роботу учнів в парах та групах;
- візуалізувати причинно-наслідковий зв'язок;
- розподіляти етапи роботи за рівнянням значущості.

Величезна перевага «Фішбоун» полягає в універсальності: з його допомогою можна розв'язати будь-яку проблему, і не лише шкільну. Цей метод дозволяє розкласти ціле на окремі складові та детально їх розглянути [31].

Проблема: Звірі хочуть вибратися на волю і планують втечу. З'ясувати проблемні питання у творі.

Причини: Звірі знаходяться в неволі, чому вони страждають, від кого або від чого?

Факти: Кожний звір - це особистість зі своїм характером та світоглядом. Як розв'язати конфлікт між звірами та людьми?

Висновок: учні порівнюють, систематизують, оцінюють, творчо переосмислюють, коригують, співпрацюють між собою (обмінюються досвідом), самооцінюють, взаємооцінюють.

Приклад 4. Дискусійна гра «Шість капелюхів»

Метод «Шість капелюхів» – це психологічна рольова гра, сенс якої полягає в тому, щоб розглянути одну і ту ж проблемну ситуацію шістьма незалежними одна від одної точками зору. Це дозволяє сформуванню найбільш повне уявлення про предмет дискусії та на логічному й емоційному рівнях оцінити переваги і недоліки.

Сам прийом було запропоновано британським письменником, психологом та спеціалістом з творчого мислення Едвардом де Боно у 1985 році. Основою цього підходу є концепція паралельного мислення [29].

Це шість незалежних типів мислення. Завдяки цьому методу можна розібратися у своєму емоційному стані, тобто:

- Прибрати «Зайві емоції». Подивитися на проблему з шістьох різних площин, здійснити комплексний аналіз.
- Зібратися з думками. Дозволяє підійти до вирішення завдання систематично, зібравши факти та оцінивши всі «за» і «проти».
- Непослідовність. Структура мислення з використанням системного підходу. Дозволяє підходити до проблеми творчо та креативно.

Що символізує колір кожного з шести «капелюхів»?

Капелюх певного кольору передбачає включення відповідного режиму мислення, якому має слідувати учень чи команда в момент аргументації своєї позиції у процесі дискусійної гри:

- **Білий** – «білі ходять перші». Ознайомлення з інформацією, джерелами, робиться оцінка.
- **Жовтий** – робиться прогноз досліджень, можливих успіхів.
- **Чорний** – оцінка ситуації з точки зору наявності недоліків, ризиків та загроз її розвитку.

- **Червоний** – «емоційність». Ігроки повністю зосереджені на увазі, відчутті, інтуїції, здогадках. Не потрібно стримувати свої думки.
- **Зелений** – пошук альтернатив, генерація ідей, модифікація вже наявних напрацювань.
- **Синій** – управління процесом дискусії, підбиття підсумків і обговорення користі та ефективності методу в конкретних умовах.

У процесі дискусії спочатку слід надати слово представникам Білого капелюха – перш ніж оцінити будь-яке проблемне питання, варто передусім ознайомитися з інформацією про предмет обговорення. Після Чорного варто надати слово Жовтому – це урівноважить думки й оцінки. Останнім потрібно вислухати Синій капелюх.

Послідовність виступів представників капелюхів іншого кольору можна узгодити в процесі дискусії – залежно від активності учасників гри.

Як організувати гру «Шість капелюхів» на уроці?

На початку уроку оголосіть тему, що вивчається, та запропонуйте школярам зіграти в рольову дискусійну гру.

Командна

Поділіть учнів класу на шість груп. Кожна команда буде представляти капелюх певного кольору і має, спираючись на певний тип мислення, дотримуватися відповідного підходу до аналізу предмету дискусії. Наприклад, команда білого капелюха – аналіз фактів, жовтого – оцінка переваг, чорного – оцінка негативного розвитку тощо.

Оголосіть проблемне питання уроку та дайте час на підготовчий етап командного виступу. Або можна підготуватися до гри заздалегідь, на попередньому уроці узгодивши всі організаційні моменти (визначитися з темою дискусії, поділити клас на команди та попросити підготувати доповіді вдома).

Запропонуйте учням з кожної команди зробити свій невеличкий виступ, спираючись на особливості відповідного типу мислення (час доповіді кожної команди має бути попередньо узгоджений). У процесі обговорення можна

здійснити один чи декілька дискусійних кіл за участю представників кожної з команд [50].

Із залученням всіх учнів, ґрунтуючись на доповідях учасників, разом зробіть висновки, чому важливо підходити до оцінки предмету дискусії з різних точок зору та оцініть разом переваги цього прийому у конкретних умовах.

Індивідуальна

Такий формат рольової гри можна використати під час уроку-узагальнення наприкінці вивчення теми. Рольова гра такого формату досить зручна у класах з невеликою кількістю учнів. У цих умовах протягом уроку кожен матиме можливість спробувати себе в різних ролях без попередньої підготовки.

Організувати урок можна таким чином:

- Розсадіть учнів класу по колу;
- Сформулюйте проблемне питання уроку та установіть регламент (наприклад, кожен може висловитись 1 реченням тощо);
- Запропонуйте кожному учню по черзі приміряти капелюх спочатку 1 кольору, потім інших та відповідним чином висловити своє ставлення до проблемного питання (з позиції різних типів мислення).

Здійсніть рефлексію (сформулюйте загальний висновок щодо дискусійного питання, визначте переваги та недоліки прийому, відчуття школярів у процесі «примірювання» різних ролей тощо) [29].

Тема уроку: вивчення казки Г. Пагутяк «Втеча звірів, або Новий бестіарій»

Мета: З'ясувати у якому стилі написана казка. Що таке «Бестіарій»;

- Які тварини описані в казці;
- Вказати, яка тварина є міфічною, а яка реальною;
- З'ясувати тему конфлікту;
- Проаналізувати роль людини в житті природи та тварин;

- Проаналізувати роль тварин в житті людини;
- Формувати в учнів навички критичного мислення, зв'язного мовлення;
- Виховувати почуття гідності, поваги, усвідомлення відповідальності за власні вчинки.

Обладнання: презентація до уроку, підручник, дидактичний матеріал: «6 капелюхів», цитатний матеріал.

Хід уроку

1. Введення в тему: «Я думаю, що в цьому світі ніколи не було ладу. Його не може бути без милосердя і доброти. Серед нас багато каспарів гаузерів. Єдине, що ми можемо зробити, вийшовши з темниці, це визволити інших з неї і бути добрими до них» [36].

2. Повідомлення теми уроку.

3. Визначення мети уроку, основних завдань.

Виконати поставлені завдання нам допоможе прийом «6 капелюхів».

4. Робота над темою уроку.

Білий капелюх – збираємо інформацію, факти.

- Літературне дослідження жанру «Бестіарій»
- Творчість Г. Пагутяк в жанрі «Бестіарій».

Чорний капелюх

- Про яких звірів згадує письменниця у творі.
- Як вони впливають на героя?
- Які суперечки можна помітити у вчинках тварин і людей?
- Які наслідки мав цей конфлікт?

Жовтий капелюх

- Чи можлива дружба між тваринами та людьми?
- Чи можна стверджувати, що людина головна серед флори та фауни?
- Чи було ними заплановано і продумано крок зради?
- Простежте символічне значення предметів.

Червоний капелюх

Записати у зошит позитивні та негативні почуття щодо образу головних героїв (слайд 6). Прокоментувати власну думку.

Зелений капелюх

- «Закони треба іноді порушувати, якщо вони тісні. Закони для звірів, а не звірі — для законів...» (Чорна пантера), «...Ми не вбиваємо собі подібних, ми потребуємо тільки того, що може підтримати нам життя...» (Вовки), «Хто найсильніший і найхоробріший, той гине найперше.» (Тур). Прокоментуйте це висловлювання.
- Що мають на увазі герої? Як сказане стосується дій та вчинків людини?

Синій капелюх

- Визначте головну тему казки.

«Приручаючи перших звірів, людина шанувала їх як братів по крові. Дорослість настала тоді, коли люди почали вважати приручених звірів своїми рабами, а згодом, що найгірше, речами» [36].

5. Оцінювання учнів.

6. Домашнє завдання: письмова відповідь (вільне письмо) на тему «Стосунки людини і природи: «Тварини, наче посланці ангелів: вони рятують наші душі, прощаючи, не тримаючи на нас зла»».

Приклад 5. Дидактична гра «Кросенс»

«Кросенс» в перекладі з англійської мови означає «перетин слів».

Це візуальний асоціативний ланцюжок, який складається з дев'ятьох зображень, кожне з яких пов'язане з попереднім і наступним зображенням, що в результаті з різних сторін розкриває певне поняття, явище, факт тощо.

Цей метод дав змогу перевірити зміст твору, логічне мислення дітей та їхню творчість. Таку роботу їм буде виконувати цікаво. Кожна групка повинна пояснити чому саме в такій послідовності вони розташували картинки.

Разом із тим кросенс сприяє: розвиткові логічного, образного і асоціативного мислення, уяви; прояву нестандартного мислення і креативності; розвиває можливість самовираження.

Під час розгадування кросенса розвиваються комунікативні і регулятивні вміння; навички роботи з інформацією; підвищується допитливість і мотивація до вивчення предмету [26].

Приклад 6. Дидактична гра «Ментальні карти»

Ідеально підходять для використання у школах, можуть бути застосовані у будь-яких видах завдань, залучають учнів різного віку до активного творчого мислення, організації й розв'язання проблем.

Поради Тоні Бьюзена з техніки створення ментальних карт. Важливо розміщувати слова на гілках, а не в ромбах і паралелепіпедах тощо. Важливо і те, що гілки повинні бути живими, гнучкими, загалом, органічними. Це сильно ускладнює рух погляду по гілках і вносить багато зайвих однакових, а отже монотонних, об'єктів. Писати на кожній лінії тільки одне ключове слово. Кожне слово містить тисячі можливих асоціацій, тому склеювання слів зменшує свободу мислення. Роздільне написання слів може привести до нових ідей. Довжина лінії повинна дорівнювати довжині слова. Це простіше і економніше. Пишіть друкованими літерами, якомога ясно і чітко. Варіювати розмір літер і товщину ліній залежно від ступеня важливості ключового слова [25].

З її допомогою можна резюмувати книги, вірші і п'єси або навіть аналізувати засоби масової інформації і друкарські статті. Спершу «mind map» означало «хороша форма для нотаток». Пізніше Б'юзен пояснює техніку майнд меппінг як «багатогранний пристрій для тренування, що розвиває кожний ментальний м'яз розуму» [25].

3.2. Застосування інноваційних технологій у вивченні творів Галини Пагутяк у 8-му класі

У програмі з української літератури для 8-мих класів загальноосвітніх навчальних закладів пропоновано у додатковому (самостійному) читанні творчість Г. Пагутяк, а саме: «Королівство» та «Книгоноші з Королівства».

У педагогічній практиці у старших класах частіше проводяться такі нестандартні уроки – як урок – семінар, урок – лекція, урок – конференція, урок – гра (ділова чи рольова), урок – подорож, рідше – урок-змагання, урок – консультація, урок – діалог, урок – аукціон, урок – «суд» [31].

У процесі вивчення української літератури, а саме художніх творів, позитивний результат показало застосування інноваційних методів.

На досвіді та практиці попередників чітко видно, що не всі методи і прийоми одночасно ефективні. Спочатку потрібно врахувати вікові дані учнівської аудиторії, її психологічні особливості, кількість учнів в класі. Також, важливо зазначити, що метод має бути актуальним, зрозумілим, доступним та стислим.

В. Сухомлинський зазначав, що такі методи впливу на психічні внутрішні процеси, як постановка проблемних запитань, розумовий аналіз результатів спостережень, сприяють розвиткові системності, гнучкості, самостійності мислення, а елементи дослідження сприяють стимуляції творчості, критичності та самостійності [44, с. 10].

Мета методів розвинути в учнів **критичного мислення**. Р. Пол, Е. Бінкер, Е. Мартін і К. Адамсон виділили три основних групи показників критичного мислення: афективні, макрокогнітивні, мікрокогнітивні (Чапак Я. В., Резнік В. Д., Марчук М. В., Солійчук І. І. «Визначення поняття критичного мислення у науковій психології») [41].

Детальніше, що означає кожен показник:

Афективні: самостійність; неупередженість; бачення взаємозв'язку емоцій і переконань; стриманість від поспішних суджень; сміливість мислення; добросовісність мислення; наполегливість у вирішенні інтелектуальних завдань; впевненість міркувань.

Макрокогнітивні: узагальнення без прагнення до спрощення; порівняння аналогічних ситуацій з використанням знань до нового контексту; розширення погляду: розгляд питання з різних боків, висловлення різних аргументів, гіпотез; зрозумілість висловлюваних припущень, висновків,

переконань; зрозумілість викладення; продуманість вибору слів; розробка оцінних критеріїв: зрозумілість базових цінностей і норм; оцінка надійності інформації; глибина мислення: виділення найбільш важливих питань; аналіз аргументів, пояснень, переконань, гіпотез; вироблення/оцінка конкретних рішень; аналіз та оцінка людських вчинків/ліній поведінки; критичний підхід до читання: розуміння суті, критична оцінка прочитаного; критичне слухання (діалог «без слів»); встановлення міжпредметних зв'язків; здатність вести «сократівську бесіду», через діалог приходити до розуміння й оцінки переконань партнера; роздуми в діалозі: порівняння різноманітних поглядів, підходів.

Мікрокогнітивні: порівняння абстрактних понять дійсності; точність і критичність висловлювань; аналіз і оцінка висловлювань; аналіз і оцінка висновків; уміння виділити інформацію, пов'язану із питанням, яке розглядається; логічність пояснень, умовиводів, прогнозів; оцінка висловлювання; уміння бачити суперечність у розмірковуванні; аналіз прямих і непрямих наслідків подій, явищ.

Щоб допомогти дитині розвинути вміння критично мислити, необхідно знати найважливіші ознаки розуму. Василь Сухомлинський визначив їх у своїх напрацюваннях:

1. спостережливість (з умінням спостерігати тісно пов'язані інші риси розумового розвитку).
2. допитливість (активне ставлення до явищ навколишнього життя, прагнення пізнавати нове).
3. системність (цілеспрямований відбір об'єктів пізнання, понять, висновків).
4. місткість (уміння зберігати в пам'яті знання та орієнтуватись у розумових багатствах).
5. Дисциплінованість.
6. Гнучкість.
7. Самостійність.

8. Критичність.

Урок починається зі взаємодії та співпраці: вчитель – учень. Це дає простір для самореалізації у навчанні учням. Вчитель може використовувати особистісно-орієнтований підхід. Вчитель пропонує учням завдання, активізує їх роботу, заохочує, стимулює до роздумів, уважно вислуховує міркування учнів. Учні пригадують наявні в них знання, уявлення, вміння, систематизують їх, зосереджують увагу на новій темі, створюють контекст для сприйняття нових ідей.

Далі триває глибока внутрішня мотивація. У проведенні традиційних занять неможливо викликати в учнів емоційний відгук на отриману інформацію. Природно дитина не може показувати «штучну зацікавленість». Тільки після емоційного стану учні включаються в роботу. Вчитель пропонує проблемне завдання, пробуджує інтерес до проблеми.

У процесі ефективної комунікації, учні більш активні, мобільні та відкриті. Учитель менше наполягає на своїй точці зору, а більше стає організатором процесу. Комунікативно-мовленнєвий принцип є визначальним у мовленнєвому розвитку учнів, формуванні досвіду міжособистісного спілкування, комунікації з джерелом інформації. Під час навчання відбувається інтенсивний розвиток усіх видів мовленнєвої діяльності: смислове усвідомлення тексту під час читання вголос і мовчки; опановування прийомів виразного читання; уміння висловити думку за змістом прочитаного (прослуханого); здатність уважно слухати й розуміти співрозмовника, брати участь у діалозі.

При широкому застосуванні діалогу створюються оптимальні умови для вільного висловлювання учнями власних думок, оцінок, суджень, демонстрації та обговорення моделей соціальної поведінки, що може реально забезпечити процес формування цінностей учнів. Тут можна спиратися більш на досвід учнів у ході діалогового навчання слухачі вчать критично мислити, розв'язувати складні проблеми на підставі аналізу обставин і відповідної інформації, приймати продумані рішення, брати участь у дискусіях,

спілкуватися з іншими людьми. Для цього на заняттях організується індивідуальна, парна і групова робота, застосовуються дослідницькі проєкти, рольові ігри, йде робота з різними джерелами інформації.

Доцільно використати прийом «Мозкова атака»: діти самостійно добирають питання до опрацьованої теми, дотримуючись послідовності й уникаючи повторів, задають їх один одному. Наприклад, охарактеризувати художні образи, вислови судження про риси й поведінку героїв, засоби характеротворення (портрет, мову тощо), виокремити риси, які вирізняють героя з-поміж інших; пояснити алегоричні образи; визначити жанр твору, його композицію; виокремити художні засоби, пояснює їхню роль у художньому творі, авторське ставлення до зображуваного; знати визначення, ознаки і застосування під час інтерпретації та аналізу художнього твору (окремого фрагменту). Провести аналогії з власними спостереженнями; визначити критерії для порівняння фактів (явищ, предметів, образів) і здійснити його; користуватися двома-трьома пошуковими системами; добрати матеріал з певної теми; скласти бібліографію; представити текстову інформацію у формі таблиці, схеми тощо; довести тезу, твердження і аргументовано заперечити його, сформулювати висновок; визначити межі власного знання і незнання; ставити уточнювальні, проблемні питання; застосовувати комунікативні стратегії відповідно до мети й ситуації спілкування; володіти прийомами «активного слухання»; «чути» співрозмовника, формулювати зв'язну відповідь на висловлювання опонента; продовжувати і розвивати його думку; сприймати і поважати іншу точку зору; виробляти спільну позицію з дискусійних питань; формулювати спільно з учителем (з його допомогою) навчальну проблему, пропонувати спосіб її розв'язання, виробляти алгоритм дій; планувати спільно з учителем навчальну діяльність на уроці, пояснювати послідовність дій; виробляти критерії самооцінювання результативності навчання; аналізувати самостійно досягнення цілей вивчення теми; планувати спільно з учителем усунення прогалин у навчанні (досягнення нереалізованих

цілей); виробляти правила спілкування в парі (групі); організувати і здійснює діяльність (виконувати різні ролі) у четвірці (малій групі) [49].

Приклад 1. Гра «Урок-суд»

Роман-казка Г. Пагутяк «Королівство» та «Книгоноші з Королівства»

Розглянемо роман-казку Г. Пагутяк «Королівство» та «Книгоноші з Королівства». Письменниця використала достатньо складну художню конструкцію з моделлю віртуального простору. У романі приділяється увага гострим ситуаціям, колізієм, з якими стикаються головні герої. До речі, роман – казка містить дуже багато персонажів, які є представниками усілякої нечесті – опирі і вовкулаки, відьми і відьмаки, слинявці і пліснявці та інші потойбічні істоти. Цей твір спочатку було спрямовано для юної аудиторії, але письменниця вдало поєднала казкових героїв з життєвим досвідом старших за віком читачів.

Рольову гру рекомендовано проводити в кілька етапів:

1) підготовчий, що включає вибір теми й теоретичну підготовку з цієї теми, визначення мети гри, розроблення педагогічного завдання, яке розв'язуватимуть учні на практичному занятті, розподіл ролей, визначення регламенту і продукування сценарію гри.

2) процес гри, який є найважчим і найдовшим та охоплює діяльність педагога, інструктаж, входження в роль, розв'язання педагогічного завдання, теоретичні та практичні вміння, які необхідно засвоїти гравцям, формування педагогічних пропозицій.

3) самоаналіз діяльності виконавців ролей, у процесі якого оцінюють гру, зазначають позитивні та негативні моменти, їх причини й передумови, ставлення учасників до виконання ролей, ступінь задоволення, виявлення професійних якостей під час гри.

4) аналіз рольового вирішення гри учнями-«експертами», що потребує виявлення ступеня входження в імітаційну роль, оцінювання актуальності проблематики, врахування індивідуальних і вікових особливостей учнів при

визначенні теми, змісту і її відповідності дидактичній меті, дотримання педагогічного такту і педагогічної техніки, вирішення педагогічної колізії, чіткого розподілу часу, відведеного на гру для професійної діяльності.

Учитель, який проводить гру, повинен пояснити її головну мету, розкрити структуру, дати рекомендації кожному виконавцю ролей, передбачити її результат.

Заняття з використанням рольових ігор відбуваються жваво, емоційно, за високої активності студентів та сприятливої психологічної атмосфери.

Ігровий підхід не є визначальним способом засвоєння навчального матеріалу, але він значно збагачує педагогічну практику і розширює можливості учнів.

Серед нетрадиційних уроків особливо люблять учні урок-суд, коли основна частина уроку проходить у вигляді судового процесу, на якому присутні суддя (вчитель), прокурор (один з учнів), адвокати (всі інші учні):

Прокурор висуває звинувачення: королева Олімпія з Королівства проти Імперії, а саме, друкована книга проти вампірнету.

Адвокати знаходяться по обидві сторони:

Адвокати-книгарі наводять свої аргументи про історичний шлях книгарства, цитують твір, доводять наукові факти про користь читання саме друкованої книги, наводять приклади, як книги стають вірними друзями та ін.

Адвокати вампірнету ведуть захист своєї сторони. Надають аргументи щодо пріоритетів особливості цифрової епохи, акцентують на тому, що цифровий стиль життя надає можливість спілкуванню без кордонів, часу та труднощів. Розширення можливостей отримання інформації не встаючи з місця.

Прокурор звертається до сторін: назвіть проблемні питання своїх підзахисних та шляхи їх вирішення. У романі – казці «Королівство» та «Книгоноші з Королівства» Галини Пагутяк, дуже гостро ставити питання «миру» між ворожуючими сторонами.

Адвокати книгарі, Адвокати вампірнету по черзі використовують порівняльний метод. Надають приклади з тексту твору, що саме хотіла довести

письменниці. Достукатись до читача, зняти з його свідомості пелену «Людське обличчя – це теж книга, яка розгортається тоді, коли людина скидає маску» [39].

Суддя (вчитель) уточнює відповіді, підтримує емоційний настрій учнів репліками: «Правильно, молодці», «Оцінимо роботу разом», «Давайте поміркуймо». Наприкінці доводить, що тема є актуальною, поєднує минуле і сучасне. Обов'язково виносить остаточне рішення.

Основним завданням уроку для кожного вчителя є знайти контакт з кожним учнем, відкрити в ньому самостійну особистість. Мотивація учнів до вивчення теми може перерости в накопичувальний інтерес до предмета.

Приклад 2. Дидактична гра «Ромашка Блума»

Ромашка складається з шести пелюсток, кожен з яких містить певний тип питань. Цінність даного прийому в тому, що він вчить дітей слухати і чути, розвиває мову, дає можливість спілкування, активізує розумову діяльність, пізнавальний інтерес, спонукає дітей до дії, формує навички роботи з текстом. Ромашку Блума можна використовувати на будь-яких навчальних предметах і на всіх щаблях: як в початковій, так і в старшій ланках.

Запропонована Блумом теорія, або «таксономія», розділяє освітні цілі на три блоки: когнітивну, психомоторну і афективну. Простіше кажучи, ці цілі можна позначити блоками «Знаю», «Творю» і «Вмію». Таким чином, дитині пропонують не готове знання, а проблему. А вона, використовуючи свій досвід і знання, повинна знайти шляхи вирішення цієї проблеми [33].

Цей прийом започаткований у роботі з текстом. Тому, що з текстом учням доводиться працювати на різних уроках – прийом є універсальним і може бути використаний учителем будь-якого предмета.

«Ромашка» складається з шести пелюсток, кожен з яких містить певний тип питання. Таким чином, шість пелюсток - шість питань:

1. Прості питання - питання, відповідаючи на які, потрібно назвати якісь факти, згадати і відтворити певну інформацію: «Що?», «Коли?», «Де?», «Як?». Питання слід почати зі слова – назви ...

2. Уточнюючі питання. Такі питання зазвичай починаються зі слів: «Тобто ти кажеш, що ...?», «Якщо я правильно зрозумів, то ...?», «Я можу помилятися, але, по-моєму, ви сказали про ...?». Метою цих питань є надання учневі можливостей для зворотного зв'язку щодо того, що він тільки що сказав. Іноді їх ставлять з метою отримання інформації, відсутньої в повідомленні, але не прямо. Питання слід почати зі слова – поясни ...

3. Інтерпретаційні (пояснювальні) питання. Зазвичай починаються зі слова «Чому?» і спрямовані на встановлення причинно-наслідкових зв'язків. «Чому листя на деревах восени жовтіють?». Якщо відповідь на це питання відома, воно з інтерпретаційного «перетворюється» у простий. Отже, даний тип питання «спрацьовує» тоді, коли у відповіді присутній елемент самостійності.

4. Творчі питання. Даний тип питання найчастіше містить частку «б», елементи умовності, припущення, прогнозу: «Що змінилося б ...», «Що буде, якщо ...?», «Як ви думаєте, як буде розвиватися сюжет в оповіданні після ...?». Питання слід почати зі слова – придумай

5. Практичні питання. Даний тип питання спрямований на встановлення взаємозв'язку між теорією і практикою: «Як можна застосувати ...?», «Що можна зробити з ...?», «Де ви в звичайному житті можете спостерігати ...?», «Як би ви надійшли на місці героя оповідання?». Питання слід почати зі слова – запропонуй

6. Забезпечення питання. Ці питання спрямовані на з'ясування критеріїв оцінки тих чи інших подій, явищ, фактів. "Чому щось добре, а що погано?", "Чим один урок відрізняється від іншого?", "Як ви ставитеся до вчинку головного героя?" і т.д. Питання слід почати зі слова - поділися ...

Роман-казка Г. Пагутяк «Королівство» та «Книгоноші з Королівства»

«Знаєш, книжки змінюють світ, коли в них вірять» [38].

- 1) Знайомство з письменницею (Г. Пагутяк).
- 2) Прочитайте казку «Королівство» та «Книгоноші з Королівства».

Поміркуйте, чому така назва.

- 3) Робота з текстом.

Розбиваємося на групи.

Біла пелюстка – прості питання (Що? Де? Коли? Як?)

- Як звали головних героїв?
- Знайти опис головних героїв.
- Яке ваше враження від їх образу?
- Що в них спільного, а що навпаки?

Жовта пелюстка – уточнюючі питання

- Як головні герої виражали свою думку (навести приклади цитатами)
(«Ми повинні захищати тих, хто не може захистити себе»)
- Як ви це розумієте?

Синя пелюстка – інтерпріційні

- У чому полягає конфлікт ситуації?
- Хто в цьому може допомогти?
- Наведіть приклади та процитуйте автора про людські цінності.

Зелена пелюстка – творче питання

- Які герої вам близькі по думці. Чому?
- Поміркуйте, як би ви зробили на місці головних героїв?

Фіолетова пелюстка – практичне питання

- Де у звичайному житті ви могли стикатися з подібною ситуацією?
- Чи допомогла вам історія цієї казки у житті?

Червона пелюстка – оцінювальні питання

- Як ви гадаєте, до якої думки хотів привести читача автор?
- Чи погоджуєтесь ви з цим?

3. Висновок

«Ромашка питань» є одним з ефективних прийомів, які можна використовувати на різних стадіях уроку. Вона допомагає навчити дітей ставити питання до тексту самостійно. Учніям подобається формулювати і записувати питання до твору (на будь-якому етапі роботи), роботу можна проводити в парах, групах та індивідуально. Найбільш цікаві дітям практичні питання: «Як вчинили би ви ...?»

«Ромашку» можна використовувати на стадії «Виклику», тоді учні спочатку задають питання, а потім шукають на них відповіді, осмислення або на стадії «Рефлексії» для узагальнення отриманих знань.

Використання прийому «Ромашка Блума» дозволяє здійснювати диференційований та особистісно-орієнтований підходи у навчально-виховному процесі. Таксономія Блума — одна з форм роботи з розвитку критичного мислення.

3.3. Застосування інноваційних технологій у вивченні творів Галини Пагутяк у 11-му класі

У програмі з української літератури для 11-тих класів загальноосвітніх навчальних закладів пропоновано у додатковому (самостійному) читанні творчість Г. Пагутяк, а саме: «Слуга з Добромиля», «Урізка готика», «Магнат», «Сентиментальні мандрівки Галичиною» та ін.

Як показує досвід, інноваційні методи навчання повинні кожного разу змінюватися. Доводити учням класичний підхід по новому. Розглянемо роман Галини Пагутяк «Писар Східних воріт Притулку» на прикладі «Уроку – діалогу».

Діалог в навчанні – це взаємодія між людьми в ході якого відбувається інформаційний обмін між партнерами і регулюються відносини між ними.

На думку С. Ю. Курганова, поняття «діалог» стосовно навчання можна використовувати в трьох значеннях:

- як діалог логік, культур, способів розуміння, які не нав'язуються ззовні, а «спливають» в репліках учнів і вчителя. Навчальний діалог – такий підхід

забезпечує вихід навчального діалогу на вічні проблеми людського буття, повідомляє йому продуктивну нерозв'язність, неповноту і водночас глибинність;

- як діалог голосів, особливе спілкування між учнями та вчителем, в якому учасники не просто «проявляють» ті чи інші грані мислення, але перед усім намагаються свій власний погляд на світ – особливо гостро це проявляється на уроках гуманітарного циклу;
- як внутрішній діалог, діалог у формі внутрішнього мовлення супроводжується внутрішнім діалогом мислителя з самим собою [11].

Вчителю може бути достатньо однієї репліки, щоб розпочати дискусію. При цьому слід пам'ятати, що дискусія (від лат. *discussio* – розгляд, дослідження) – не суперечка або диспут, а колективне обговорення будь-якого питання, проблеми. У дитини починається «мозковий штурм», вона занурюється у середину внутрішнього мислення, проявляє самостійне самовизначення.

У романі, письменниця прагнула донести до читача значення непохитних канонів людяності. Людина, крім фізичного тіла, має ще і духовне. Про «Духовний Світ» замислюються, коли починає страждати тіло, коли мають обмеження у земному просторі. Людина шукає духовного притулку, у якому будуть лікувати її душу. Про такий притулок пише наймагічніша сучасна письменниця Галина Пагутяк. У творі «Писар Східних воріт Притулку» письменниця завдяки художньому образу «магічного реалізму» вміло переносить нас у «Тонкий світ». Адже людина саме мислить образами. А образів у її романі дійсно багато: персонажі, пейзажі, речі, емоції, поняття, інтер'єр, символи. За об'єктом сприйняття: слухові, зорові, дотикові, смакові, запахові.

Та неординарність цього роману у тому, що письменниця усі об'єкти поєднала в одному автологічному образі – гротеску. Гротеск – один із найстаріших типів образності. Французьке «*grotesque*» – незвичний, химерний. Особливістю гротеску є тяжіння до незвичайних, ексцентричних,

спотворених форм; поєднання в одному предметі несумісних, контрастних явищ (піднесеного і грубо натуралістичного, комічного і фантастичного, реального і фантастичного); стильова неоднорідність (поєднання «високого» і «низького», грубого і поетичного). За допомогою гротеску письменниця створює химерний образний світ. Гротеск плідно використовували Аристофан, Плавт, Лукіан, Шекспір, Еразм Роттердамський, Свіфт, Гофман, Салтиков-Щедрін, Шевченко [52].

Так, дійсно тема роману дуже цікава, але у ньому потрібно розібратися. Письменниця поєднала містику і сучасність. Читачі попадають у «віртуальну реальність» – це мова програмістів і філософів. Вони мають можливість мандрувати між світами. Тобто ми маємо два шляхи: одягти електронні окуляри або заплющити очі та покластися на свідомість.

Приклад 1. Урок-діалог «Космічний портал» роман «Писар Східних воріт Притулку»

Вчитель: Реальний світ в якому живе звичайна людина, різноманітний в усіх напрямках розвитку та дуже емоційно насичений. Сучасний соціум – це комплекс великих благ.

На такому підґрунті, як то кажуть «виживає сильніший». Сучасний світ – насправді жорстока боротьба «за місце під сонцем».

Вчитель включає звуки мегаполісу (сирени поліції, гуркіт автомобілів, гомін людей та ін.) та при наявності відеопроєктора на екрані демонструє сюжети з сучасного життя людства. Потім ставить питання учням, чи комфортно їм так жити?

Учні: Кожний висловлює свою думку. Чи дійсно їм подобається жити у такому ритмі? Наводять приклади плюсів та мінусів.

Вчитель: Включає музику природи (шум води, щебетання птахів, шепіт втру та ін.) на екрані демонструє сюжети природи.

Уявіть, що є «Тонкий світ» у який може потрапити лише фантом людини. Фантом – це енергетична копія людини, копія його свідомості. Біля Східних

воріт Притулку зустрічає Писар Антон. Це теж художній образ людини, який несе службу у притулку і має свої почуття.

Учні: Характеризують образ «Писаря». Намагаються з'ясувати, що це за образ. Використовують засоби порівняння.

Вчитель: Пояснює, що образ «Писаря» – це «чистий аркуш», який хоче почати жити по-новому, але не може знайти для себе вірний шлях. Люди, що приходять до нього у притулок, то – є приклади земного страждання. У сучасному земному світі людські серця «вкриваються іржею». На жаль, не всі можуть знайти свій шлях виправлення. «Ми з Антоном пізнаємо обидва світи через слова. Це пізнання також болісне, від нього кривавиться серце. Хто пізнає через безсилля, той пізнає безсилля. Хто пізнає через зраду, той пізнає зраду. Хто пізнає у владі, той пізнає лише владу — і нічого більше. Так народжується ілюзія, викривлений образ реальності. Люди дивляться крізь брудні шибки, і бачать світ брудним» [40].

Учні: Наводять приклади з твору, які саме персонажі потрапили до Притулку. Що саме вони намагалися там отримати для себе. Чому саме ці образи письменниці акцентувала у творі.

Вчитель: Запитує у класу, чи потрібен людині віртуальний світ? Які моральні якості потрібно мати людям, щоб вони не тікали один від одного до «Тонкого світу». Що означає фраза: «ПРИТУЛОК — ЦЕ Я»?

Учні: Відповідають на питання. Відзначають свою зацікавленість до вивченого матеріалу або навпаки.

Вчитель: Наприкінці доводить класу, що тема уроку була дійсно актуальною. Багато чого нового вони дізналися. Дякує всім за емоційний настрій.

Важливість уроку – діалогу полягає у тому, що усі учні залучаються до спілкування, проявляють активний інтерес до заданої тематики. Протягом уроку з'ясовують незрозумілі моменти, діти довіряють один одному, проявляють природні емоції, намагаються толерантно довести свою думку.

Активно включається словникова робота шляхом інтелектуального фона класу.

Аналіз такої роботи показав, що максимальний результат досягнуто за умови залучення інноваційних прийомів, на яких відразу робилися висновки та обговорювалися його результати.

Дидактична гра «Квест»

Назва «квест» (англ. quest) використовувалася в назві комп'ютерних ігор, розроблених компанією Sierra On-Line: King's Quest, Space Quest, Police Quest. Пізніше квестом почали називати активні екстремальні та інтелектуальні ігри. У 1995 році модель веб-квесту була представлена викладачем університету Сан-Дієго Берні Доджем, як метод для найбільш вдалого використання Інтернету на уроках. Ним було виділено 12 видів завдань для веб-квестів: переказ, планування та проектування, самопізнання, компіляція, творче завдання, аналітична задача, детектив, головоломка, таємнича історія, досягнення консенсусу, оцінка, журналістське розслідування, переконання, наукові дослідження [31].

Квест – це інтелектуальне змагання з елементами рольової гри, основою якого є послідовне виконання заздалегідь підготовлених завдань командами або окремими учасниками.

У сучасній методиці загальної освіти теж часто використовують методику квестів. У комплексній системі вони допомагають вчителю:

- в учнів формують стійкий інтерес до теми уроку;
- стимулюють учнів до подолання спеціально створених перешкод;
- активізують розумову діяльність (аналіз, синтез, індукція, порівняння, систематизація тощо);
- активізують сприйняття наочного матеріалу (реальних предметів, макетів, моделей, зображень кінофрагментів, фотографій, малюнків, умовних графічних знаків, символіки);

Змістова лінія квесту включає такі **компоненти**:

- Вступ, керівництво до дії – визначення часових рамок, головних ролей учасників або сценарій квесту, попередній план роботи, ознайомлення зі змістом квесту в цілому.
- Центральне завдання – чітко визначено результат, який має одержати команда, виконавши задану серію завдань.
- Список інформаційних ресурсів (на електронних чи паперових носіях), необхідних для виконання завдання, може даватися учням у процесі роботи на кожному з етапів.
- Опис процедури роботи, яку необхідно виконати учасникам під час проходження етапу (може зазначатися на кожному етапі окремо чи на початку гри).
- Розробка критеріїв чи параметрів оцінювання – залежить від типу навчальних завдань, які вирішуються на квесті.
- Висновок – аналіз досвіду, отриманого учасниками квесту.

Основні засади квесту:

- Проходження за сюжетом, який може бути чітко визначеним або мати декілька варіантів, у залежності від вибору учасника.
- Питання розраховані на застосування логіки.
- Однозначність відповіді (одне слово – якщо це запитання для переходу між етапами; розширена відповідь – якщо це запитання самого етапу).
- Регламентована кількість часу на обговорення.
- Не завжди лаконічні та чіткі завдання розвивають дослідницькі навички – аналіз випадкових, на перший погляд, відомостей, збір різних, дещо абсурдних як за виглядом, так і за функціональністю даних-повідомлень.
- Залучення всіх учасників – думка кожного учасника враховується, навіть, якщо це тільки «рух у невідоме», висловлювання ідей, виконання певних практичних завдань.
- Міжпредметні зв'язки, застосування знань у новій ситуації [33].

Таким чином, **основна ідея квесту**: розвиток навчально-пізнавальної активності в умовах, коли всі психічні процеси учня, його увага, емоційно-вольова сфера готові до активного опрацювання навчального матеріалу.

При використанні квесту, як методу стимулювання і мотивації навчально-пізнавальної діяльності учнів засобами ігрової діяльності школярі шукають оригінальні рішення. Під час гри команди вирішують логічні завдання шляхом підказок і пошуку рішень в нестандартних ситуаціях. Після завершення чергового завдання команди переходять до виконання наступного. Перемагає команда, що виконала завдання швидше за інших.

Оскільки діти проявляють зацікавленість до всього незвичайного, яскравого, то неординарність завдань сприяє перенесенню уваги, змінює хід думок, учень починає мислити не тільки логічно, а й абстрактно, творчо, що, в свою чергу, сприяє розвитку вищих форм мислення.

Застосування такого методу змінює урок. Діти мають можливість більше спілкуватися, висловлювати власну думку, в них розвивається уміння не тільки працювати самостійно, а й командно.

Приклад 2.

Тема. Вивчення роману Г. Пагутяк «Писар Східних воріт Притулку»

Мета: ознайомити учнів зі змістом роману Г. Пагутяк «Писар Східних воріт Притулку»: формувати вміння аналізувати вчинки героїв твору; розвивати логічне та образне мислення; формувати усвідомлення, вчити аналізувати художні особливості роману.

Обладнання: мультимедійна дошка, доступ до Інтернету, текст твору, портрет письменника, матеріали про козаччину (презентації, виконані в програмі PowerPoint, відео фрагмент документального фільму, матриці для літературних досліджень.

Умови квесту такі: Клас поділяється на три групи. Ведуча (вчитель) має бонусні картки для команд, які правильно відповіли на питання. Гра проходить у класі за умовним маршрутом.

Маршрут має два етапи складності.

Перший – простий з простими запитаннями. Він найдовший. Учасники віртуально рухаються через сади, річку, міст, тощо. У цьому етапі також є бонуси. Якщо команда учасників має багато карток, вони можуть купити за них скорочений шлях, за умови правильної відповіді на складне питання.

Другий – складний. Питання ускладнені цитатами, або вимагають самостійно наводити приклади з тексту. Учасники віртуально рухаються за допомогою чарівних речей прискорюються у часі.

Додаткові умови: Якщо одна група не надала повну відповідь, інша група може доповнити, бонуси команди одержують порівну.

Зміст завдань ключового пункту №1

1. Хто написав твір. Назвіть ім'я автора?
2. Як ви думаєте, до якого жанру належить цей роман?
3. Назвіть імена головних героїв.
4. Охарактеризуйте їх.
5. Головні герої вигадані чи реальні?
6. Що таке епітет?
7. Дайте визначення поняттю метафора.

Зміст завдань ключового пункту № 2

1. Знайдіть у тексті опис головних героїв.
2. Знайдіть у тексті епітет що зображують «Притулок».
3. Знайдіть у тексті метафору що зображують «Притулок».

Зміст завдань ключового пункту «Хто це? Упізнай героя» № 3

1. «Ти засліплюєш їх своєю значущістю, бо ти – Той, хто відчиняє двері для порятунку, тримаючи перо у руці».

2. «Хто пізнає через безсилля, той пізнає безсилля. Хто пізнає через зраду, той пізнає зраду. Хто пізнає у владі, той пізнає лише владу – і нічого більше. Так народжується ілюзія, викривлений образ реальності. Люди дивляться крізь брудні шибки, і бачать світ брудним».

3. «Слабкі шукають не істину, а притулок, мури, за якими можна вберегти те, що залишилося. Вони – не для боротьби, а для спокою, вони – не кати, а жертви, оті...»

4. «Спочатку їжа для тіла, а тоді напій дня розмови, – церемонно вклонився...» «Поруч з ним завжди переймався спокійною веселістю, властивою мудрецам, що ніколи не чекають дарунків, але завжди тішаться ними.»

5. Він цікавиться книжками більше, ніж людьми.

Зміст завдань ключового пункту «Що означають цитати?» № 4

1. «Бо не можна стати багатим чи мудрим, забираючи щось у когось. Просто, буває, хтось має вроджене вміння повертати у світ неушкодженими всі речі, які помічає довкола»

2. «Бо книги – теж прибульці. Їх знищували, зневажали, переслідували – то ж хіба вони не заслуговують на притулок?»

3. «Слово – це образ речі, який залежить від освітлення, вітру, часу, стану душі»

4. «Притулок – це Я»

5. «Віра, – подумав він. – Звідки вона береться у людей? Вогонь залежить від поживи, яку мусить отримувати постійно, а вірі досить крихти: тоді вона живе вічно. Віра не потребує поживи, а опертя на щось незмінне. І всі сюди приходять з вірою. Усі»

6. «Сенс життя – у пізнанні. Хто багато страждав, той мусить пізнавати світ ззовні, стати вічним блукачем, як я» [40].

Протягом гри, команди намагаються першими прийти до цілі. Ведуча говорить завершальне слово. Визначають переможців. Дякує за активну участь усім квестівцям!

Більш ефективним методом дослідження для старшокласників буде «**Кейс-урок**». «Метод кейсів» вперше був застосований в Гарвардській Школі Бізнесу на початку двадцятого століття. Протягом 1909–1919 років навчальний процес відбувався там таким чином: студентам пропонували

викласти конкретну ситуацію чи проблему, а потім проаналізувати її і надати відповідні рекомендації. У 1920 році декан факультету Дін Донхмен видав збірник кейсів, після чого уся система менеджменту в Гарвардській Школі здійснила перехід на методику Case Studies [18].

«Кейс» – це подія, яка реально відбулася і яку автор описав для того, щоб спровокувати дискусію. Таким чином, «кейс» – це опис конкретної ситуації, який використовують як педагогічний інструмент, що допомагає учням: глибше розуміти тему; досліджувати ідеї, формулювати гіпотези; заохочувати до мислення та дискусії; поглиблювати знання та переконуватися у поглядах тощо.

Кейс – метод який поєднує в собі метод проєктів, рольову гру, ситуативний аналіз, «мозковий штурм», дискусії та інше.

Основними елементами кейсу є такі:

- анатомія кейсу;
- середовище, де відбуваються події в кейсі;
- тема: про що йде мова в кейсі;
- питання, які підіймаються у кейсі;
- інформація, яка надається у кейсі;
- розв'язання кейса: визначення стиля мислення (дедуктивний – застосування теорії, індуктивний – створення теорії, конвергентний, аналітичний, дивергентний, творчий);
- аналіз кейса: результат, який необхідно досягнути (закритий кейс – єдина відповідь, відкритий – кілька можливих відповідей).
- визначення часу для обговорення кейсу (мало часу, багато часу)» [18].

Види та зміст кейсів: навчальні кейси, практичні кейси, науково – дослідницькі кейси, кейси – випадки, допоміжні кейси, кейси – справи, кейси – приклади, комплексні кейси, кейси – рішення.

**Приклад: «Кейс вивчення роману Г. Пагутяк «Слуга з Добромиля»
та «Урізька готика»**

Для обох романів підійде пропонований «кейс» вивчення. У творах маємо внутрішній конфлікт «світла і темряви», вони написані на ґрунті міфологічних мотивів. Джерелом емоційної напруги тексту виступають виснажливі вагання персонажів та яскравих прикладів споріднення душ простого народу.

Учитель. Головний герой роману лицар-заступник. У романі «Слуга з Добромиля» Г. Пагутяк селяни називають енкаведистів «слугами Антихриста», а про їхнього командира говорять, що «це сам нечистий».

Учень на дошці складає сюжетний ланцюжок роману:

Місце події – головні герої, їх імена, чим займаються головні герої, за яких обставин головні герої мають у романі конфлікт, які цілі переслідує головний герой?

Поки учень складає сюжетний ланцюжок роману, викладач проводить бліцопитування з класом:

1. Де відбувається дія?
2. Свідком і учасником яких історичних подій став головний герой роману Слуга з Добромиля?
3. Яку з проблем увиразнюють історичні лінії сюжету?
2. Від імені кого ведеться оповідання?
3. Як звати головного героя роману? Хто він такий? (Дхампір, який вбачає свою місію «лицаря світла» у тому, щоб «виправляти заподіяну кривду, пом'якшувати зло», головний персонаж є проєкцією незалежного культурного героя-благодійника)
4. Кому протистоїть головний герой?
5. Для чого Слугі з Добромиля потрібне довголіття, розтягнуте майже на вісім сотень років?
6. Авторська міфотворчість та художня інтерпретація традиційної міфології.

7. Чесноти, що плекає у собі Слуга? (найвищим християнським цінностям)

8. Чи симпатичний читачам Слуга з Добромиля?

9. Якими змальовує опирів автор?

10. Що знали і що нового дізналися про них з роману учні?

11. Чи вірять у мирне співіснування людей поряд з опирями, що "справжній опир – це мудрий віщун, який знає, на що треба витратити йому силу"?

12. Яке значення мають кольори для характеристики персонажів і розкриття ідейного змісту роману? (Ордену Золотої Бджоли, знищеного слугами Чорного Дракона, «воїн світла», який продовжує виконувати основну функцію Ордену – протистояння силам зла).

Висновок учня. Відповідно до християнських вчень боротьба «добра» і «зла» тягнеться дуже довго. Не можуть побороти один одного через те, що людські душі не знають спокою.

«Метод мікрофона» Назвати найголовнішу проблему роману.

Очікувані відповіді: зображення подій Другої світової війни; знедолене життя простих людей; дегероїзація війни; зображення фізичних і духовних страждань; загальнолюдська солідарність; духовне зростання особистості і сенс життя.

Застосування інтерактивного навчання під час вивчення роману

Г. Пагутяк «Гіркі землі»

Сюжет твору ніби простий, кожний п'ятий українець так живе. Але письменниця обурена цим. Вона питає, коли це припиниться? Люди схаменіться! Письменниця називає це «Данайські дари» або «Троянський кінь зайшов в Україну. Головна героїня теж постійно у роздумах: «Краще було б перетворитись на ящірку, залізи в гушавину, сховатись у норі, злитись кольором із землею. Та Бог створив її жінкою згідно зі своїм планом, жінкою

в Бориславі, місті, куди вона змушена повертатись, бо більше немає куди, і навіть вважати це за щастя – повернутись додому, де за її гроші купили братові диплом, зробили євроремонт і далі потребують її грошей. Ліля дасть, Ліля купить, Ліля заплатить борг. Ліля – багата. Ліля – каріатида, яка тримає разом з іншими каріатидами небо над Бориславом» [37].

Дидактична гра – урок «Дерево рішень»

1. Вчитель на дошці показує макет дерева без листочків, тільки гілочки. На кожній гілочці прописані проблемні питання. Дітям роздає листочки наліпки двох кольорів – зелені та чорні, що означають «за» чи «проти». Створює ситуацію вибору. Важливо, саме ці два варіанти. Ніякого «утримався»! Учні повинні вже вчитися приймати остаточний вибір. Не бути пасивними, коли ситуація стосується їх особисто.

2. Під кожен гілочку вчитель на базі твору готує запитання для учнів.

3. Учитель починає обговорювати питання. Учні повинні висловити свою думку та прикріпити до гілочки листочок певного кольору.

4. Наприкінці уроку можна побачити, у які кольори вдягли дерево учні.

5. Дискусійне питання: шляхи подолання суперечності між безмежними побутовими потребами людини та збереженням національної культури.

6. Зробити висновки.

Дидактична гра – урок «Хитрий павук»

1. На початку уроку вчитель на дошці показує макет павука, він символізує гроші. Кожний учень у себе на аркуші малює теж павука.

2. Потім учитель пропонує дітям знайти у тексті роману фрази або ситуації, які будуть формувати павутиння навколо павука, тобто проблемні питання. Учні важливо побачити, як саме підступно гроші впливають на людину.

3. Учитель починає обговорювати питання. Учні повинні висловити свою думку.

4. Наприкінці уроку можна побачити, наскільки щільно павутиння тримає людей у своєму полоні.

5. Дискусійне питання: чи може людина розплутати це павутиння навколо себе. Чи є альтернативні шляхи або компроміси.

6. Зробити висновки.

Приклад 3. Дидактична гра «Ажурна пилка»

Цей метод допомагає учням засвоїти досить великий обсяг інформації. Вони виступають у ролі «експертів», коли навчають одне одного певної частини навчального матеріалу. Кожен учень відіграє активну роль, навчаючи й навчаючись, глибше розуміє матеріал і використовує мислення вищого рівня.

Під час застосування цього методу учні повинні допомагати одне одному вчитися. Цей метод можна використати, коли учні читають текст, слухають повідомлення або проводять групове дослідження.

Цей метод можна застосовувати в межах одного уроку (45 хв), але цей час буде обмеженим. Зважаючи на те, що обговорення в експертних групах потребує 8 хв і що кожному «експертові» буде потрібно 4 хв, щоб керувати дискусією у своїй «домашній» групі зі свого питання, то в нас залишається всього 20 хв, які потрібно розподілити на початок і закінчення уроку й читання (або інший спосіб викладу досліджуваного матеріалу) [30].

Для того, щоб мати більше часу, учням можна напередодні дається домашнє завдання, прочитати матеріал, або учні можуть прослухати лекцію чи взяти участь у проведенні експерименту в класі в інший день, щоб на уроці було більше часу на виконання «Ажурної пилки».

8 кроків у роботі.

Крок 1. Учитель готує аркуші із вказівками для експертів.

Він починає з того, що аналізує той матеріал, який учням потрібно вивчити, і пише запитання з цього матеріалу, які будуть спрямовувати процес навчання

учнів. Учителеві потрібно підготувати запитання та об'єднати їх у групи – скільки груп запитань, стільки буде й груп експертів (зазвичай чотири або п'ять). Кожну групу запитань можна ставити до певної частини досліджуваного матеріалу.

Крок 2. Учитель розподіляє учнів у звичайні «домашні» групи.

У кожній «домашній» групі має бути по чотири або п'ять осіб. Кожна група має в складі різних учнів: хлопців і дівчат із різними здібностями та інтересами. «Домашня» група є важливою, оскільки учні в ній будуть працювати разом протягом тривалого періоду часу й будуть відповідати одне за одного.

Отже, вони мають щонайменше відчувати певну відданість стосовно одне одного. Ці групи мають працювати в такому складі протягом трьох тижнів або більше, і вони повинні виконувати спільно й інші завдання, що передбачають кооперацію, а не лише працювати методом «Ажурна пилка».

Крок 3. Кожній «домашній» групі учитель дає підготовчу вправу (вправа на створення почуття єдиної команди/колективу у групі).

Щоб члени команди ставилися одне до одного невимушено, коли вони працюють разом, їм спочатку потрібно дати підготовчу вправу для створення в групі духу єдиної команди; потрібно періодично давати такі вправи й надалі.

Корисна розминка такого роду – запропонувати кожній «домашній» групі створити свій «девиз команди». Їм можна дати 3 хв. для створення такого девізу, а потім потрібно кожну групу попросити проголосити його (хором) усьому класу.

Крок 4. Учні читають видані їм матеріали або отримують досліджуваний матеріал в іншій формі.

Екземпляр тексту має бути в кожного учня. Якщо це не текст, то вчитель читає або розповідає учням історію, читає лекцію й керує учнями під час виконання певного навчального завдання.

Крок 5. Учитель повідомляє запитання для вивчення й об'єднує учнів в експертні групи.

Тепер учитель може написати запитання на дошці або роздати картки із запитаннями. Групи переписують перелік запитань. Він указує учням, у яких частинах класу будуть збиратися експертні групи й просить, щоб учні під номером «один» перейшли у відповідний кут класу, учні під номером «два» сіли в іншому куті класу – доки всі експертні групи не займуть відведені їм місця. Учитель призначає, хто буде керувати обговоренням у кожній експертній групі.

Крок 6. Експертні групи обговорюють блок питань, щоб навчити інших учнів.

Учитель виділяє час на те, щоб експертні групи обговорили свої запитання й вирішили, яким чином їм навчати інших.

Учні кожної експертної групи повинні знайти ідеї, що відповідають на їхні запитання, у тексті або в матеріалах. Завдання учнів в експертних групах полягає в тому, щоб вирішити, як найкраще вести обговорення кожного запитання, коли вони повернуться у свої «домашні» групи.

Крок 7. Експерти повертаються у свої «домашні» групи й по черзі керують обговоренням.

Коли в експертних групах учні підготувалися до того, щоб навчати інших, вони залишають експертні групи й повертаються у свої «домашні» («рідні») групи. Експерти по черзі обговорюють довірені їм запитання (записані на експертній картці) з іншими членами своїх «домашніх» груп. У кожного учня має бути приблизно 5 хв, щоб керувати своєю частиною обговорення. Завдання експерта полягає не в тому, щоб повідомити ідеї, а в тому, щоб поставити запитання групі й відповісти на їхні запитання, подбавши про те, щоб кожен добре продумав і вивчив ту частину тексту або досліджуваного матеріалу, за яку він призначений відповідальним.

Крок 8. Оцініть процес.

Вчитель просить усіх подумати про те, який внесок кожен із них зробив в обговорення, і про те, як можна покращити заняття [47].

Роман Галини Пагутяк «Гірки землі» сьогодні набирає актуальності. Він на нашу думку має бути з часом введений в програму з літератури.

Висновок до III розділу

Однією з найцікавіших персон сучасної літератури є Галина Пагутяк. Твори письменниці, імена її неповторних героїв є впізнаваним серед читачів різного віку. В есеях та інтерв'ю авторка неодноразово підкреслювала, що персонажів для своїх книг вона не вигадує, вони або вже існували з розповідей її діда, або вони їй наснилися.

За допомогою інноваційних методів навчання учні вже з легкістю розуміють філософські істини, зосереджені у творах Галини Пагутяк, розбираються у складних художніх образах. Міфологізовані та символізовані образи лісу, предметів, книги, бібліотеки, тварин, оригінальне переосмислення деяких персонажів міфології дозволяють читачу наблизити до себе художні принципи письменниці.

У казковій повісті «Втеча звірів, або Новий бестіарій» розкривається духовний світ людини, закони штучного соціуму. Завдяки ігровим технологіям, учні змогли розібратися та проаналізувати глибинну проблематику теми.

Роман «Королівство» та «Книгоноші з Королівства» учні вивчали за допомогою інноваційних методів. Авторка знову використовує містичні образи, дає підказки – образи. Інноваційні методи допомогли розібратися у конфлікті «злого світу» та борців за духовні цінності.

У романах «Слуга з Добромиля», «Урізька готика», «Магнат» письменниця відкриває перед читачем людські душі. На жаль, вони не всі чисті. Методом аналізу учні зрозуміли посил письменниці, оцінили її наміри донести глибинну проблематику соціуму.

ВИСНОВКИ

Загальноновизнано, що українська культура на кожному етапі становлення проходить дуже складний шлях. Кожне століття вона намагається зберегти свою віру в духовні цінності та показати потужний потенціал свого народу.

У період тотального втручання компартії в літературний процес української нації вітчизняні митці слова об'єднувалися, боролися намагалися зберегти українські традиції та культурний код.

У 1991 році в Україні після проголошення незалежності почалося становлення демократичної суверенної європейської держави. Нове покоління літераторів шукало нові підходи у моделюванні й зображенні українських реалій. Це неодмінно вплинуло й на самого читача. Література у новому вигляді, без політики, без ідеологічних та державних втручань стала естетично самодостатньою.

Отже, за переконаннями багатьох теоретиків, сучасний напрямок літератури потрібно дослідити, проаналізувати та обґрунтувати його концепцію. Тому закономірно, що такою дослідницькою роботою займуться літературознавці, а практикувати будуть педагоги.

Сучасна система освіти знаходиться у постійному тонусі перетворень. Визначаються актуальність специфіки творчих навчальних завдань, їх методики викладання.

Завдяки професійності учителів, використання інноваційних технологій та дидактичних ігор у навчально-виховному процесі має позитивні результати. Діти вчаться в умовах необхідності швидко прийняти рішення, виявляються потенційні лідери, інтелектуали, учні-логісти, які вміють прорахувати на декілька ходів вперед. Інноваційні технології дозволяють учням краще ознайомитися з темою, бо всі сценарії мають тематичний характер, проводити аналогії й асоціації між явищами.

Слід зазначити, інноваційні методи у сучасному викладанні мають свою специфіку, але актуально і доречно у навчанні використовувати декілька методів одночасно.

За допомогою таких методів було запропоновано вивчення творчості Галини Пагутяк. Творчість письменниці належить до постмодерного періоду, де вона у кожному своєму творі експериментує з жанрами, – стильовими рисами, образами героїв, переплітає різні часові простори, поєднує сюжетні лінії, додаючи міфологічності і фантастики до реального життя.

У програмі з української літератури для 5-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів пропоновано у додатковому (самостійному) читанні творчість Г. Пагутяк, такі як: «Втеча звірів, або Новий бестіарій» (6 клас), «Королівство» та «Книгоноші з Королівства» (8 клас) та «Слуга з Добромиля», «Урізька готика», «Магнат», «Сентиментальні мандрівки Галичиною» (11 клас).

Творчість Г. Пагутяк вперше стає предметом комплексного аналізу в розрізі її жанрово-стильових особливостей. Дослідження є першою спробою висвітлення специфіки творів авторки, їх вивчення у школі, а також огляд інноваційних методів які можна застосовувати – це словесний метод, описовий метод, науковий метод і зіставний метод.

Сміливий авторський погляд на сучасне життя Галини Пагутяк набуває «нового звучання».

Особливості формування принципів навчання мають відповідати особистісно орієнтованій парадигмі освіти. Сучасна освіта перш за все повинна передбачати посилену увагу до внутрішнього світу людини, розвитку всіх її здібностей, фізичних і моральних якостей.

Інноваційні методи допомагають учням досягнути індивідуальність письменниці, її характер, уподобання, життєве та творче кредо. Удосконалює вміння працювати у групах, розвиває образне мислення і творчі здібності, навички дослідницької роботи; виховувати повагу до особистості митця;

плекати почуття патріотизму, національної гідності; формувати громадянську свідомість, високу духовність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрущенко В. Філософія освіти XXI століття: у пошуках перспективи 2006. №3.
2. Андрущенко В. Філософія освіти XXI століття: пошук пріоритетів Філософія освіти. 2005. №1.
3. Андрущенко Т. Філософія освіти. Навчальний посібник. Київ: 2009. 329 с.
4. Артюшина М.В. Психолого-педагогічні аспекти реалізації сучасних методів навчання у вищій школі: навч. посіб. Київ.: КНЕУ, 2007. 528 с.
5. Астрахан Н.І. Аналіз хідожного тексту та інтерпритація літературного твору: автореферат. Київ 2015. URL: https://kubg.edu.ua/images/stories/Departaments/apirantam/Avtoreferat/d.26.133.03/avtoreferat_astrahan.pdf.
6. Бахтіярова Х.Ш Інноваційні технології навчання. Навчальний посібник. Київ, 2017. URL: <https://ukreligieznavstvo.wordpress.com/2019/01/18/itn/>.
7. Бедзір Н.П. Жіноча тема в українській, словацькій та російській постмодерністичній прозі. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib>.
8. Богемський Г.Д. Неореалізм. Літературний енциклопедичний словник. 1987. 244 с.
9. Буслюк І.С. Трансформація класичного бестіарію у сучасній українській літературі на прикладі збірки «Звірослов» Тані Малярчук: стаття. URL: <https://www.ukrlogos.in.ua/10.11232-2663-4139.04.26.htm>.
10. Вернигора Н. М .Електронна бібліотека інституту журналістики. URL: <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1329>.
11. Види художніх образів. Теорія літератури. URL: https://revolution.allbest.ru/literature/00803499_0.html).
12. Волинка В. І. Історія філософії у її зв'язку з освітою: підручник. Київ. 60 с.
13. Гайдук С.Є. Символічна парадигма романтичного бестіарію: стаття. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/16697/63>.

14. Глосарій. Компетентність. URL: <https://edera.gitbook.io/glossary/zagalniiooglyad/kompetentnyst#:~:text>
15. Дем'яненко О.О. Система творчих завдань у процесі навчання зарубіжної літератури (5-8 класи): науково-методичний посібник. Біла Церква: КОПОПК, 2009. 173 с. С 20. URL: http://rep.btsau.edu.ua/bitstream/BNAU/2191/1/Systema_tvorchyh_z.pdf.
16. Журнал. USA. Суспільство і цінності. URL: <https://photos.state.gov/libraries/ukraine/238746/ejournals/Colleges%20Univ%20ukrainian%20final.pdf>.
17. Забужко О. Польові дослідження з українського сексу у феміністичному дзеркалі. URL: https://theses.cz/id/kzo240/Diplomova_prace.pdf.
18. Зубар К.І. Інструктивні матеріали по впровадженню кейс-методу для методичного семінару: методична доповідь. 2006. 10 с.
19. Іванишина П. Українське літературознавство постколоніального періоду: Навчально-методичний посібник. Київ, 2014. URL: <http://dspu.edu.ua/filol/ukrlit/ivanyshyn/>.
20. Інтерв'ю з Україною. URL: <https://rozmova.wordpress.com/2019/05/05/halyna-pahutyak-7>.
21. Класифікація педагогіки. URL: https://stud.com.ua/46407/pedagogika/klasifikatsiya_pedagogichnih.
22. Корж Т.М. Педагогічна інноватика. URL: <http://istoriya.soippo.edu.ua/index.php?title>
23. Кремень В. Філософія освіти XXI століття. Урядовий кур'єр. 2003. № 23.
24. Літакцент. Одкровення Галини Пагутяк. URL: <http://litakcent.com/2008/07/14/roksana-harchuk-odkrovennja-halyny-pahutjak/>.
25. Ментальна карта на уроках мови та літератури. URL: <http://www.osvita.ua.com/2018/10/66312/>.
26. Метод кросенса як елемент едьютейнмента. Використання на уроках української мови та літератури. URL: <http://www.osvita.ua.com/2018/10/66312/>.

27. Методи навчання і піраміда Дейла. URL: <https://nitforyou.com/metodped/>.
28. Мовчан Р. В. Українська література. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. Авторський колектив. 2017. URL: <https://imzo.gov.ua/osvita/zagalno-serednya-osvita-2/navchalni-prohramy-5-9-klasy-naskrizni-zmistovi-liniji/ukrainska-literatura-naskrizni-zmistovi-liniji/>.
29. На урок. «Шість капелюхів»: електронний журнал: стаття. Київ, 2017. URL: <https://naurok.com.ua/konspekt-uroku-na-temu-galiley-velikiy-ucheniy-chi-zvichayna-slabka-lyudina-17936.html>.
30. Освіта юа. Ажурна пилка. URL: <http://www.osvita.ua.com/2018/05/64605/>.
31. Освіта юа. Інноваційні методи вивчення української мови та літератури: реферат. URL: <http://osvita.ua/vnz/reports/pedagog/14462/>.
32. Освіта юа. Методика і технологія. URL: http://ru.osvita.ua/school/lessons_summary/edu_technology/32395/.
33. Освіта юа. Ромашка. URL: http://osvita.ua/school/lessons_summary/edu_te.
34. Отримання знань. Розвиток української літератури на новому історичному етапі. Розвиток малих та великих епічних жанрів; театру та кінодраматургії. URL: <https://disted.edu.vn.ua/courses/learn/4477>.
35. Пагутяк Г.В. «Втеча звірів або новий бестіарій». URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=13423&page=3>.
36. Пагутяк Г. В. Втеча звірів, або Новий бестіарій. Київ: АБА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2013. 240 с.
37. Пагутяк Г. В. «Гіркі землі»: роман. Львів, 2016. 224 с. URL: <https://coollib.net/b/490947-galina-pagutyak-girki-zemli/readp?p=1&cnt=9000>.
38. Пагутяк Г. Книгоноші з Королівства: книга. Сквиря. 2007. 287 с.
39. Письменники. Лауреати Шевченківської премії. URL: <http://library.dp.ua/files/dd.pdf>.
40. Пагутяк Г. Писар Східних Воріт. URL: <https://www.litmir.me/br/?b=217250&p=1>.
41. Пометун О. Основи критичного мислення: методичний посібник. Київ,

2016. 156 с. URL: <https://www.criticalthinking.expert/shop/osnovy-krytychnogo-myslennya-metodychnyj-posibnyk-dlya-uchyteliv/>.
42. Порадник для вчителя. URL: <https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2017/11/NUSH-poradnyk-dlya-vchytelya.pdf>.
43. Степаненко С. В. Використання сучасних технологій навчання при підготовці економістів і менеджерів. Запровадження сучасних технологій навчання в КНЕУ: збірник матеріалів науково-методичної конференції. Київ: КНЕУ, 1999. 120 с.
44. Сухомлинський В.О. Сто порад учителям. Радянська школа. Київ, 1988. 128 с.
45. Тимченко С. Наукові записки. Серія Педагогічні науки. Випуск 103. Кіровоград, 2004. URL: [file:///C:/Users/Admin/Downloads/Nz_p_2012_103_43%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Admin/Downloads/Nz_p_2012_103_43%20(1).pdf).
46. Українська література 5–9 класи. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів./ Мовчан Р. В. та ін., 2017. URL: <https://imzo.gov.ua/osvita/zagalno-serednya-osvita-2/navchalni-prohramy-5-9-klasy-naskrizni-zmistovi-liniji/ukrainska-literatura-naskrizni-zmistovi-liniji/>.
47. Українська література. Електронна бібліотека. Все для вивчення Укр.літ. 2020. URL: <https://ukrclassic.com.ua/katalog/teoriya-literaturi/3499-osoblivosti-literaturnogo-protsesu-kintsya-xx-pochatku-xxi-stolitnya>.
48. Химинець В.В. Всеукраїнська науково-практична конференція (з міжнародною участю) XIV. «Неперервна освіта: актуальні дискурси» Інноваційна освітня діяльність 2010.
49. Химинець В.В. Інноваційність — важлива складова розбудови сучасного освітнього простору в регіоні: Стаття. URL: <http://www.zakinppo.org.ua/institut/navchalnometodichna-robota/1909-innovacijnist-vazhliva-skladova-rozbudovi-suchasnogo-osvitnogo-prostoru-v-regioni>.
50. Цікаве в освіті. URL: <https://anyutka110487.blogspot.com/p/blog-page.html>

51. Шаф О.В. Історія українського постмодернізму: стаття. Дніпро, 2017. URL: www.dnu.dp.ua.
52. Шашкова Л.О. Діалогова інтерпретація знання як засіб виховання толерантності у студентів: Монографія. 2011. URL: philosophy.univ.kiev.ua.
53. Шкуллайф.юа. URL: <https://www.schoollife.org.ua/onovlena-programa-2017-roku-z-ukrayinskoyi-literatury/>.